

Försvvarshögskolan

Hur kan den levande kulturen bidra till försvarsvilja?

How can the arts contribute to the willingness to defend?

Hanna Zetterberg

Termin: VT-26

Namn på kurs: 2LLO64, Masteruppsats –
ledarskap och ledning Mastersprogrammet

Handledarens namn: Yashar Mahmud

Examinatorns namn: Aida Alvinus

Innehåll

Sammanfattning	5
Abstract.....	6
Förord	7
Inledning	10
Den levande kulturen och försvarsviljan	12
Frågans aktualitet	15
Kulturen är central för människan	16
Syfte	17
Frågeställningar.....	17
Avgränsningar	17
Tidigare forskning och bakgrund.....	18
Forskning och kultur	18
Hur skapas försvarsvilja?	20
Kulturens roll i kris och krig	21
Kultur som sammanhållning och mobilisering	22
Metod och material	23
Design	23
Informanter och urval.....	24
Genomförande.....	25
Datainsamlingsmetod.....	25
Databearbetning	26
Upptäcka materialet (1)	27

Initiala koder, kategorier och teman (2, 3)	27
Granska teman (4), definiera och namnge teman (5)	28
Etiska överväganden	28
Användning av AI-verktyg.....	29
Begränsningar och kvalitetskriterier	30
Resultat tematisk analys	30
Försvarsvilja – vad är det?	31
Vad ska vi försvara?	32
Tema 1: Kulturen som mental mötesplats – gemensamt meningsskapande och referensram	34
Tema 2: Kulturens unika förmåga att beröra och mobilisera.....	38
Tema 3: Kulturens frihet, särskilda angreppssätt och demokratiska förmåga	43
Kultur som mål/egenvärde	43
Kulturen har inga regler	44
Resultat – sammanfattning.....	46
Diskussion.....	47
Diskussion tema 1: Kulturen som mental mötesplats – gemensamt meningsskapande och referensram	47
Diskussion tema 2: Kulturens unika förmåga att beröra och mobilisera	48
Diskussion tema 3: Kulturens frihet, särskilda angreppssätt och demokratiska förmåga	48
Uppsatsens bidrag	49
Förslag till vidare forskning.....	49

Kulturen är central för människors förmåga att spänna upp tankerymden... ..	50
Kulturens förhållningssätt att allt är möjligt.....	50
Kulturen kan per definition inte beforskas på detta sätt.....	51
Avrundning och slutsatser.....	52
Referenser	54
Bilaga – Korrespondens med informanter samt intervjuguide	60
Brev skickat i förväg	60
Inledning vid intervjutillfället	62
Intervjuguide	63

Sammanfattning

Syftet med denna masteruppsats är att fördjupa förståelsen för *hur* den levande kulturen kan bidra till försvarsvilja och därmed belysa dess betydelse för totalförsvaret.

Materialet består av litteraturstudier och semistrukturerade intervjuer med tretton personer med olika positioner och erfarenheter från kultur, försvar, politik, myndigheter och civilsamhälle. Analysen är induktiv och bygger på reflexiv tematisk analys. Resultatet visar att intervjupersonerna beskriver den levande kulturen som en resurs för gemensamt meningsskapande, känslomässig och social sammanhållning samt som en arena där människor kan utveckla förståelse, uttrycksförmåga och handlingskraft. Tre teman som svarar på hur kulturen kan bidra till försvarsvilja framträder:

- i) kultur som mental mötesplats: de utrymmen som vi går till för att tänka, vara och uppleva kultur,
- ii) kulturens potential att beröra och mobilisera: kulturens unika sätt att påverka oss på djupet, röra vårt inre och därigenom få oss att förflytta oss (agera), samt
- iii) kulturens frihet, särskilda angreppssätt och demokratiska kapacitet: kulturen är fri att gestalta och prova alternativa perspektiv i den demokratiska processen.

Studien visar att sambandet mellan kultur och försvarsvilja inte bör förstås som direkt eller automatiskt.

Nyckelord: levande kultur, försvarsvilja, totalförsvaret, civilförsvaret, kultur som angreppssätt.

Abstract

The purpose of this master's thesis is to deepen the understanding of how the arts can contribute to the willingness to defend and thus highlight its importance for total defence. The material consists of literature studies and semi-structured interviews with thirteen people with different positions and experiences from culture, defense, politics, government and civil society. The analysis is inductive and based on reflexive thematic analysis. The results show that the interviewees describe the arts as a resource for joint meaning-making, emotional and social cohesion and as an arena where people can develop understanding, expressiveness and action. Three themes emerge that answer how the arts can contribute to the willingness to defend:

- i) the arts as a mental rendezvous: the spaces we go to to think, be and experience culture,
- ii) the arts' potential to touch and mobilize: its unique way of influencing us deeply, touching our inner selves and thereby making us move (act), and
- iii) the freedom, specific approaches and democratic capacities of the arts: that it freely can embody and test alternative perspectives in the democratic process.

The study shows that the connection between culture and the will to defend should not be understood as direct or automatic.

Keywords: living culture, will to defend, total defense, civil defense, culture as a way of approach.

Förord

Förordet har en fördel i att det kan formuleras allra sist och här försöker jag nu knyta ihop den röda tråden för processen med denna uppsats.

Under mina år som studerande har jag i princip inte köpt något förutom mat och två koppar kaffe i skolans restaurang de dagar jag varit på plats. Nollbudget, köpfria år, på riktigt. Med möjligheten att få studera på heltid följde en mycket ansträngd ekonomi. En sak köpte jag ändå i vintras under ett besök i Umeå och Bildmuseet. Ett pennfodral. En liten plåtask med blyertspennor och ett citat på framsidan av Astrid Lindgren: ”Allt stort som skedde i världen skedde först i någon människas fantasi”, står det. Jag läser det ofta och tänker på vår tid, den vi befinner oss i nu. Jag tänker på andra tider och de människor som befunnit sig där och jag tänker på alla de som just i detta nu befinner sig i verkligheter som jag inte mäktar med att tänka fullt ut. Hur ska vi hantera våra verkligheter? Hur kan vi lyfta perspektiven och mobilisera energi för så stora utmaningar som de vi står inför? Kan människors fantasi vara ett svar?

Det ämne jag tagit sats för att fördjupa mig i är delvis ett nytt område för vetenskapen och det har märkts tydligt i mitt arbete. Inte desto mindre har det samtidigt varit tydligt att området är centralt och förtjänar ordentlig uppmärksamhet, alldeles särskilt i dessa oroliga och osäkra tider som vi befinner oss i. Att kultur är viktigt för oss människor är tydligt belagt. Allt ifrån grottmålningar och fantastiska hantverk genom tiderna, urgamla sång- och danstraditioner, berättelsernas vikt och traditionernas centrala funktioner är tillsammans med det vi ser och upplever idag i den levande kulturen viktiga för oss och vår utveckling. Stefan Jonsson skriver i förordet till sin bok: *Den otyglade skönheten – Fem saker konsten vet om demokratin*:

Slående nog har det knappast funnits något samhälle i mänsklighetens historia som inte tillmätt konsten en särskild betydelse och skapat institutioner där den får hållas.

Konsten är fantasins arbetsplats. Den gör samhället och allt som händer där ofattbart och förnimbart. Samhället utan konsten? En kollektivkropp utan sinnen, känslor och självkänedom (Jonsson, 2023, s. 10).

Den fråga jag ställt mig har varit i relation till kris och krig. Hur kan den levande kulturen påverka vår försvarsvilja? Det är detta *hur* som stått i centrum för mitt arbete. Vad är det som skiljer den levande kulturen från annat som också kan påverka människors övertygelse och agerande?

Jag är nöjd men min ansats att utveckla och stärka ämnet, men inser att jag endast skrapat på ytan.

Jag vill allra först rikta ett varmt och stort tack till alla mina informanter, utan er hade detta inte blivit något alls! Ni har inte bara tagit er tid för mig och mina frågor utan också visat stort engagemang i att gemensamt försöka fördjupa kunskapen om den levande kulturens roll. Det material jag har fått från er är enormt värdefullt och kan i denna uppsats bara återspeglas som en bråkdel av er kunskap och era tankar. Jag är hemskt ledsen att det fina material jag fått från er informanter, ingen nämnd och ingen glömd, tvingats skohornas in i denna trånga mall som en masteruppsats utgör (även om jag gjort vad jag kunnat för att gå utanför den). Jag hoppas att jag trots detta kan göra er rättvisa och att vårt gemensamma bidrag kan leda fler på spåret att vidare undersöka och värdera kulturens roll för människan och våra samhällen, till vardags såväl som i kris och i värsta fall krig.

Ett stort tack till mina kurskamraters hejarop och språkgranskning samt bollande av struktur på den tematiska analysen – tack Gabriella, Love och Nadja!

Tack till min handledare Yashar Mahmud som lett mig genom denna process innehållandes såväl toppar som dalar. Det har varit ovärderligt att ha en person vid sin sida som så tydligt vill utmana till framgång. Jag har stått på tå, detta har varit verkligt utmanande!

Allra sist men inte minst vill jag tacka min Henrik för att du visat sånt intresse för mitt ämne och hjälpt mig tänka klart kring ämne och struktur. Och för att du orkat med ännu en sommar med ledighet till stor del utan mig.

När jag nu avslutar mitt uppsatsarbete med en överhettad och skärmstrött hjärna är det blyertspenna och suddgummi som är mina bästa redskap för att i låta tankarna få vandra fritt och kreativt. Då och då sneglar jag på citatet på mitt pennfodral.

Stockholm den 25 augusti 2026

Hanna Zetterberg

Inledning

Totalförsvaret är återigen en central fråga i svensk säkerhetspolitik (MPF, 2025, s. 32). 2015 bedömde regering och Riksdag att det säkerhetspolitiska läget i omvärlden försämrats och nu genomförs den största upprustningen av vårt totalförsvär sedan 1950-talet (Regeringen, 2023). Sverige blev fullvärdig medlem i Nato 2024 och försvarsanslagen har mer än fördubblats sedan 2021 och uppgår 2025 till 143 MDR, vilket motsvarar 2,4% av Sveriges BNP enligt Natos sätt att räkna (Regeringen, 2025).

Frågan om ett samhälles försvar och motståndskraft behöver dock hanteras bredare än endast via militära resurser. I Sverige talar vi om vårt totalförsvär, det civila och militära försvaret tillsammans (Försvarmakten, 2025). Det civila försvaret utgörs av Sveriges invånare som tillsammans med myndigheter, företag och ideella organisationer skyddar befolkningen genom att se till att exempelvis elförsörjning, sjukvård och transporter fungerar även under kris och krig. Det civila försvaret har också som huvuduppgift att stödja det militära försvaret (MCF, 2026, s. 1). Konceptet om ett totalförsvär bygger på idén att hela samhället behöver engageras i vårt försvar (MPF, 2025, s. 14).

Det svenska totalförsvaret handlar om samverkan mellan militärt och civilt försvar, men inte heller materiell förmåga eller organisation räcker allena: Sveriges befolkning behöver också vilja genomföra de handlingar som krävs för att samhället ska fungera under påfrestande situationer. Det är här försvarsviljan blir central.

Försvarsvilja har diskuterats sedan 1950-talet (MPF, 2025, s. 6, 8) men frågan har aktualiserats framförallt efter Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina 2022 (Sundberg & Gustavsson, 2026, s. 233). Försvarsvilja anses vara en angelägenhet för hela befolkningen och den offentliga bilden är i huvudsak samstämmig: befolkningens försvarsvilja, motståndskraft och förmåga att hantera en krigssituation ses som avgörande för att uppnå ett trovärdigt

totalförsvaret (Försvarsberedningen, 2023, s. 17; Regeringen, 2024a, s. 24). Särskilt central uppfattas försvarsviljan vara för små/medelstora länder, dit Sverige räknas, vars motståndare kan anses vara överlägsna (Silm m.fl., 2026, s. 61; Sundberg & Gustavsson, 2026, s. 233–234). Totalförsvarspropositionen lyfter försvarsvilja som ett av fem övergripande mål för det civila försvaret (Regeringen, 2024a, s. 62) och svenska myndigheter inom totalförsvaret har i uppdrag att stärka försvarsviljan även om det inte är konkret hur det ska göras (MPF, 2025, s. 5, 32).

En central fråga återstår också: *Vad är det egentligen som påverkar försvarsviljan?* Eller som det uttrycks (Deschamps-Berger & Oksanen, 2023, s. 20):

Vad det är som gör att vissa samhällen på kollektiv och individuell basis kan möta stora utmaningar med enighet och kraft? Vad är det som gör att det allra bästa i en enskild människa eller ett helt samhälle kommer fram när det behövs som allra mest?

Kulturen har lyfts i flera sammanhang och av flera aktörer som central för försvarsvilja (DIK, 2025, s. 11; Försvarsberedningen, 2023, s. 301, 2024, s. 157; MCF, u.å.; MSB, 2022, s. 13; Regeringen, 2024a, s. 142). Forskning och myndighetsrapporter pekar på att kultur kan bidra till försvarsvilja främst indirekt, genom att stärka gemenskap, kulturell stolthet, identifikation med nationen och upplevd samhörighet. I en svensk studie fann man att det man kallar nationell anknytning, kulturell stolthet och en medborgerlig eller kulturell förståelse av svenskhet hade positiv koppling till försvarsvilja, medan etnisk nationalism inte hade samma effekt och okritisk patriotism kunde ha en negativ effekt (Sundberg & Gustavsson, 2026, s. 235). Andra framhåller samtidigt att konst och kultur kan fungera som motståndskraft, inge hopp och underlätta hantering av trauma, men också användas för propaganda, splittring och avhumanisering, vilket visar att sambandet mellan kultur och försvarsvilja är kontextberoende (McWilliams, 2025, s. 1; McWilliams & Olsson, 2025, s. 14).

Det finns många nutida och historiska exempel på hur kulturlivet beskrivs som viktig för försvarsvilja. Ofta hänvisas till erfarenheter från Ukraina men det är inte heller utifrån dem lätt att med säkerhet säga *hur* dessa samband ser ut. Det går därmed inte att dra enkla samband mellan kulturliv och försvarsvilja (Baard m.fl., 2026, s. 63). Den svenska diskussionen kring kulturens roll när det gäller försvarsvilja är dessutom inte konsistent och delvis förvirrande gällande ordval och brist på definitioner. Olika aktörer kan antas mena samma sak men använda olika termer (kulturliv, konst, kultur, samtida kultur, fria konsten). Brist på gemensamma definitioner och användande av begrepp bekräftas också i (Hooker m.fl., 2026) som i en kartläggande litteraturöversikt (scoping review) av kulturens roll inom ”disaster management” också påpekar att det verkar finnas geografiskt kulturella skillnader i hur begrepp används (Hooker m.fl., 2026, s. 10). Dessa bör vi medvetandegöra och hantera.

Det finns särskilda skäl att djupare intressera sig för levande kultur i relation till totalförsvar då vi tycks veta alltför lite om hur det hela hänger ihop (Baard m.fl., 2026, s. 63).

Den levande kulturen (kulturen) kommer i den här uppsatsen genomgående att användas för att beskriva ett pågående och utövande kulturliv förutom i inledningen då de begrepp som författarna själva använt skrivs ut vid hänvisning till andra verk.

Den levande kulturen och försvarsviljan

I militära konflikter attackeras ofta kultur och kulturarv medvetet för att erodera och försvaga motstånd och uthållighet hos människor och länder (Nordiska ministerrådet för kultur, 2024). På så sätt blir den ett verktyg för den som vill påverka, försvaga och polarisera (Baard m.fl., 2026, s. 9) och då syftande till att splittra befolkningen och minska försvarsviljan.

Rysslands pågående invasion av Ukraina har aktualiserat och synliggjort konstens¹ mångfacetterade roll. Några särskilt framträdande teman identifieras: i) *konst som ett verktyg för att hantera trauma och stress*, ii) *konstens roll för motstånd och resiliens* samt iii) *vikten av att förstå kontexten av en konflikt* (McWilliams & Olsson, 2025, s. 33).

Utöver kulturens och den fria konstens egenvärde i demokratier (jämte yttrandefriheten, den fria vetenskapen och fri journalistik) är den också central för det demokratiska samhällets sätt att fungera då den exempelvis bygger socialt kapital² som håller ihop samhällen (Baard m.fl., 2026, s. 9). Kulturella aktiviteter har också visats skapa tillit, tolerans, solidaritet och sammanhållning som kan vara avgörande förmågor i kris och krig (Baard m.fl., 2026, s. 9).

Försvarsberedningen (2023) har varit central för att lyfta *kulturlivets roll* som viktig för vår försvarsvilja och därmed totalförsvar och menar att den är en kraft för sammanhållning. Därför, står det, är det viktigt att så långt som möjligt upprätthålla kulturverksamhet i händelse av krig (Försvarsberedningen, 2023, s. 77; Regeringskansliet, 2024, s. 156–157). Detta har uppmärksammats bland annat av Baard m.fl. (2026, s. 4) och McWilliams (2025, s. 1) samt Regeringen (2024a, s. 142). De nordiska kulturministrarna uppmärksammade den levande kulturens roll (*vibrant cultural life*) i ett särskilt uttalande där de tydligt understryker att kultur och kulturarv är en viktig pelare i demokratiska och resilienta³ samhällen och att beredskap att försvara dessa är högprioriterat (Nordiska ministerrådet för kultur, 2024).

Diskussionen blir dock någon form av cirkelresonemang där alla hänvisar till alla. Utgångspunkten verkar vara MSB skrivningar i *Civilt försvar mot 2030 - ett totalförsvar i*

¹ Författarna till rapporten använder begreppet konst och här återger jag deras resonemang och använder därför samma begrepp.

² Social kapital är ett relevant begrepp för att förstå ett samhälles sociala strukturer och sammanhållning. Begreppet används inte vidare i denna uppsats.

³ Resiliens är ett vanligt begrepp som ofta används i dessa sammanhang. Begreppet används inte i denna uppsats då det är mindre relevant i en diskussion som i första hand relaterar till försvarsvilja.

balans (2022, s.14) samt Försvarsberedningens (2023, s.77) i vilka varken försvarsvilja eller kulturlivet definieras. Gemensamt för dessa dokument är också att de slår fast att kulturen (kulturlivet, konsten) bidrar till försvarsvilja men inte vidare besvarar *hur* detta går till.

Försvarsberedningens formuleringar kan uppfattas som tydliga och klagörande, exempelvis: ”Kulturlivet är en motståndskraft⁴ i sig. Ett livaktigt och fritt kulturliv är en kraft för sammanhållning och motståndskraft och därmed viktigt för vår försvarsvilja. Kulturlivet spelar en stor roll för gemenskapen” (Försvarsberedningen, 2024, s. 156–157). Därför citeras de ofta vidare, men verkligheten är mer komplicerad och det är svårt att finna vetenskapliga belägg för på vilket sätt kulturen stärker försvarsviljan (Baard m.fl., 2026, s. 63).

Vi tror oss veta att kulturen är viktig för människor och samhällen i kris och krig men fortsatt är frågan om *hur* detta går till inte tydligt besvarad

Hur kan vägen till bättre kunskapsunderlag se ut? Kan vi luta oss mot närliggande forskning så som utövandet av kultur för hälsa och rehabilitering (P. Bergman, 2024; Folkhälsomyndigheten, 2024; Spooner, 2026) eller hur sång påverkar människans hormoner (Karolinska institutet, u.å.) för bättre förståelse? Kan ledarskapsforskning som lyfter möjligheter för chefer att utvecklas i sitt ledarskap via utmanande kulturupplevelser (Romanowska, 2014) utgöra en viktig ledtråd eller utgör det sparsmakade vetenskapliga underlaget kring just kultur i kris och krig vårt viktigaste underlag? Vad kan vi isåfall lära oss av historiska erfarenheter av kulturens roll i kris och krig?

⁴ Motståndskraft representerar de resurser och förutsättningar som hjälper individen att upprätthålla försvarsvilja i kris och krig. Det kan handla om praktiska saker (vattendunkar, spritök) eller kunskap, förståelse, sociala band och nätverk (Asp, 2025, s. 4) Begreppet används inte vidare i detta arbete.

Frågans aktualitet

Utanför vetenskapen är kopplingen mellan kultur och försvarsvilja till synes tydligare. I maj 2026 hölls för första gången ett gemensamt offentligt sammanträde mellan riksdagens kultur- och försvarsutskott med rubriken: *Kulturens roll i kris och krig* vilket kan spegla aktualiteten i bryggan mellan kultur och totalförsvar. Frågan lyfts alltså till politiken, även om den till största del saknar konkreta förslag till åtgärder.

Att ämnet är aktuellt visar sig också i den offentliga debatten det senaste året där frågan bara under arbetet med denna uppsats (våren 2026) har uppmärksammats på ett nytt sätt, exempelvis under *Folk och försvar* och *Folk och kultur* samt ett seminarium på Kulturhuset som samlade fem teaterdirektörer till samtal under rubriken: *Hur kan kultur vara en del av motståndet under krig och konflikt?* (Ukraine Artistic Meetings, 2026).

Vidare märks det på ett flertal svenska organisationer och aktörer att frågan blivit aktuell. Några exempel: Sveriges museer har numera en egen ingång på sin webbsida som lyfter *Kulturarv i konfliktområden* och fackförbundet DIK har i närtid publicerat flera rapporter, bland annat: *Beredskapsrapport: Kulturen – måltavla och motståndskraft* och är en av de aktörer som synts och hörts under längst tid i frågor som rör kulturens centrala roll för beredskap att hantera antagonistiska hot. Boken *Mjuk makt* (Gelin, 2025) kopplar kulturen till de säkerhetspolitiska frågorna och det förändrade världsläget och har fått stor uppmärksamhet och FOI publicerade rapporten *Bildkunnighet och beredskap* (Karlsson m.fl., 2026). Den sistnämnda lyfter perspektivet att bildkunnighet bör betraktas som en central förmåga för att motstå desinformation och att hög bildkunnighet (även *visuell litteracitet*), definierat som förmågan att producera, skapa och processa samt tolka bild (s. 5) är en grundläggande kompetens med stor betydelse för Sveriges psykologiska försvar (s. 36).

Kulturen är central för människan

Forskning ger en någorlunda gemensam bild av kulturen som varandes central för människor och våra samhällen på många olika sätt. Exempelvis kan nämnas *kultur på recept* där flera regioner och kommuner sedan länge har projekt och verksamhet där kultur ordineras i rehabiliteringssyfte (P. Bergman, 2024; Region Skåne, 2023). Norrbotten inför detta i alla sina 14 kommuner (Sveriges Radio, 2026). Kulturutövande används också i samband med behandlingar av vissa sjukdomar exempelvis *körsång för alzheimer-drabbade* eller *dans för parkinson* (Region Skåne, 2023). *Den kulturella hjärnan* är ett centrum som presentera den internationella spetsforskningen om relationen mellan kultur, hjärna, lärande och hälsa (Karolinska institutet, u.å.). Kreativa konstterapi erbjuder evidensbaserade interventioner som stödjer emotionell återhämtning, posttraumatisk tillväxt och psykologisk motståndskraft och har integrerats i ramverk för nödsituationer för att hantera psykisk hälsa och psykosocialt stöd för samhällen. Konstens sensoriska och kroppsliga natur kan minska stress, mildra symtom på posttraumatisk stress och förbättra copingmekanismer, vilket gör det möjligt för individer att bearbeta traumatiska upplevelser på sätt som verbal kommunikation ensam kanske inte gör (Spooner, 2026, s. 1).

Vidare finns de som lyfter kulturens roll som verktyg för samhällsutveckling.

...literature and arts not only represent what we know but how they enable us to discover new forms of politics, medicine, religion and ethics. ... the aesthetic has the unique capacity to help us explore different and so far unthinkable forms of action and interaction” (Mack, 2012, s. 2). Andra ställer sig frågan: ”Kan estetiska erfarenheter och de olika konstarterna bidra till att förstå och hantera konflikter i vår hyperkomplexa senmoderna värld?”

[Författarens översättning] (Böhnisch & Eidsaa, 2019, s. 11).

Om vi tänker oss att kultur är en särskild metod för att komma åt det ifrågasättande, det betraktande . Om vi tänker oss att kulturella erfarenheter och utmaningar gör att vi tvingas ut på okänt vatten för att mogna och utvecklas. Om vi tänker oss att kulturen kan hjälpa oss att förstå och se in i framtiden (de hotbilder som kan existera, bilderna av vad det är vi har som är viktigt och vad som skulle hända om vi förlorar just detta), det som försvarsvilja handlar om. Om vi tränar vår fantasi kanske kulturen, vid sidan av brandövningar, beredskapsväska i källaren eller upparbetade samverkanskanaler mellan myndigheter kan vara en central del av Sveriges totalförsvar?

Syfte

Syftet med den här uppsatsen är att fördjupa förståelsen för *hur* den levande kulturen kan utgöra en särskild resurs som kan bidra till försvarsvilja och därmed belysa dess betydelse för totalförsvaret.

Frågeställningar

Min övergripande frågeställning blir: Hur kan levande kultur bidra till försvarsvilja?

Avgränsningar

Studien fokuserar på *den levande kulturen*: såsom musik, dans, scenkonst, litteratur och bildkonst och avgränsar därmed mot kultur i vidare mening, exempelvis organisationskultur, matkultur, religion, högtidspraktiker eller idrott.

Den svenska kontexten utgör fokus.

Tidigare forskning och bakgrund

Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina har aktualiserat kulturens roll för människor och samhällen i kris och krig. I bland annat Sverige har skrivningar om kulturens roll för försvarsviljan blivit mer frekventa sedan 2022 (McWilliams, 2025, s. 1). Exempel på kulturens centrala roll för människor i kris och krig är mångfacetterade.

Historiskt har kultur använts på många olika sätt i krig, allt ifrån att stärka motstånd, skapa gemenskap, hantera trauman, inge hopp och bygga fred till att polarisera, avhumanisera, förnedra och till och med som verktyg för tortyr (Baard m.fl., 2026, s. 21; McWilliams, 2025, s. 1). McWilliams och Olsson (2025) lyfter svårigheterna för studier mitt i pågående konflikt och menar att vissa saker först kan utrönas då det gått en tid (s. 35). Andra, exempelvis Abazović (2019), som lyfter kulturens roll under belägringen av Sarajevo, menar att det intensiva kulturlivet pekar på att kultur är ett grundläggande mänskligt behov vid sidan av vatten, mat och luft (s.103) och bekräftar visserligen svårigheterna kring den här typen av studier men påpekar också att studier i efterhand behöver se upp så att de inte bidrar till att reproducera propaganda (Abazović, 2019, s. 104). Abazović (2019) tittar i backspegeln och menar att teorierna om vad som utspelade sig i Sarajevo kan spegla värderingar som kontrasterar verklighetens värderingar när det hände (s. 103).

Rokem (2002) landar i tydliga ställningstagande kring hur central, särskilt teatern, varit för det judiska motståndet under Andra världskriget menar att individerna som skapade dessa konstnärliga uttryck inte alls hade vårt perspektiv: de var totalt isolerade från omvärlden och sin roll i det större och kulturen blev ett sätt att överleva (Rokem, 2002, s. 331).

Forskning och kultur

Hållbarhetsforskningen har sedan länge använt sig av framtidsstudier (Futures Studies) och nu lyfts metoden som en möjlig brygga mellan hållbarhetsforskning och studier inom geopolitik

eftersom områdena inte längre kan studeras separat (Carlsen, 2026, s. 312, 316). Miljömässiga förutsättningar påverkar politiska spänningar och mellanstatliga konflikter skapar i sin tur existentiella hot som hindrar långsiktiga hållbarhetsinitiativ (Carlsen, 2026, s. 316). Steget mellan framtidsstudier och den kulturella ansatsen är inte så lång - det finns likheter mellan det vetenskapliga och det kulturella utforskandet och omfamnandet av osäkerheten som en väsentlig parameter (Douglas & Fremantle, 2024, s. 3).

Forskning presenteras också allt oftare i samverkan med konstnärer (Nature, 2021) och konstnärers medverkan efterfrågas som facilitatorer för att öppna upp vetenskapen mot allmänheten, men också för att bidra till och utveckla kreativt tänkande, att skapa mötesplatser eller "safe spaces" för svåra samtal samt för förståelse av komplexa system (Douglas & Fremantle, 2024, s. 3). Detta kan antas vara för kulturens förmåga att förmedla budskap, men inom klimatvetenskapen lyfts också hur kulturens och konstnärernas roll kommer att behöva förändras. Exempelvis skriver Gosh (2016):

"When future generations look back upon the Great Derangement, they will certainly blame the leaders and politicians of this time for their failure to address the climate crisis. But they may well hold artists and writers to be equally culpable—for the imagining of possibilities is not, after all, the job of politicians and bureaucrats" (Ghosh, 2016, s. 135).

Douglas och Freemantle (2024) är kanske inte eniga med Gosh om att politiker inte har ansvar för att utveckla och beskriva framtida möjligheter, däremot håller de med om att dagens syn på kultur (the arts) som dekoration eller för att tillgängliggöra kunskap inte nödvändigtvis är tillräcklig för de förhållanden som råder (Douglas & Fremantle, 2024, s. 3).

Hur skapas försvarsvilja?

Det hade vart tacksamt om det funnits ett enkelt recept för försvarsviljan men hur den skapas/genereras är inte helt lätt att uttyda ur forskningen. Det finns ändå relevanta studier och resonemang att luta sig mot för vidare arbete. När Försvarsberedningen skriver: ”Ett samhälle som håller ihop, med förtroende för statsledning och myndigheter samt tillit människor emellan är också viktiga faktorer för att kunna motstå påverkan och säkerställa försvarsviljan” (Försvarsberedningen, 2017, s. 45), så är det samstämmigt exempelvis med Asp (2025) som bedömer att *öka samhällsgemenskapen* bedöms vara den viktigaste åtgärden för att stärka människors försvarsvilja (s. 47). Sammantaget kan statens roll vara att agera möjliggörare, sprida kunskap och stödja initiativ som stärker samhällets beredskap (Asp, 2025, s. 42).

Det går inte att beordra engagemang (D. Bergman, 2023, s. 101), däremot uppmuntra och underlätta individens möjlighet att engagera sig i aktiviteter som förstärker sammanhang och engagemang, exempelvis i frivilligorganisationer och föreningar. Här kan man skapa förutsättningar för både individ och samhälle att utveckla försvars- och stridsvilja⁵ (D. Bergman, 2023, s. 102–103).

Katastrofforskningens fokus på socialt kapital visar att samhällets motståndskraft stärks av tillit och samhörighet (Deschamps-Berger & Oksanen, 2023, s. 33–34).

Det är fortsatt inte helt enkelt att med hjälp av detta rama in varken hur försvarsvilja uppstår eller kan påverkas.

Deschamps-Berger (2023, s. 193) menar att försvarsvilja är att uppfatta att det finns någonting värt att försvara som inte kan köpas för pengar eller tvingas fram. De skriver:

⁵ Bergman använder begreppet stridsvilja. Det är inte ett begrepp jag använder i denna uppsats.

Försvarsvilja handlar om allt det som ett anfallskrig saknar och fruktar: demokrati, frihet och ansvar, om ömsesidigt förtroende och tillit inom och mellan grupper, regioner och stat samt mellan nation och individ. Försvarsvilja handlar om solidaritet, kamratskap och gemenskap. Det handlar om att det finns något skyddsvärt som är viktigare än jag själv och som jag är beredd att ge mitt liv för att det ska finnas kvar. För att jag vet att frihet kostar (Deschamps-Berger & Oksanen, 2023, s. 200).

Kulturens roll i kris och krig

Kulturens roll i kris och krig hänvisas till i debatt och forskning på olika sätt:

- Normaliserande (även syftandes till distraktion) (DIK, 2025, s. 5).
- För att bearbeta trauma (Baard m.fl., 2026, s. 20; Försvarsberedningen, 2023, s. 77; Spooner, 2026, s. 1) samt McWilliams (Riksdagen, 2026).
- Skapa sammanhållning (Försvarsberedningen, 2023, s. 77) samt McWilliams (Riksdagen, 2026).
- Som/för dokumentation och bevarande av vårt gemensamma minne (DIK, 2025, s. 5) samt McWilliams (Riksdagen, 2026).
- Som tröst McWilliams (Riksdagen, 2026).
- För dialog (Baard m.fl., 2026, s. 20).
- Som folkbildare (DIK, 2025, s. 5).
- Som samlingspunkt (mötesplats) (DIK, 2025, s. 5).
- Stärker samhällets motståndskraft mot desinformation (DIK, 2025, s. 5; Karlsson m.fl., 2026, s. 36).

Men konsten har även använts av krigsmakter för att exempelvis rekrytera, för att egga upp stämningen och tagga igång soldater inför strid, för att utöva psykologisk påverkan på

fienden och som tortyr, bland annat genom att spela hög musik för att störa sömn (McWilliams & Olsson, 2025, s. 14).

Kulturen och den fria konsten har ett egenvärde i en liberal demokrati liknande yttrandefriheten, den fria vetenskapen och fri journalistik. Utöver sitt egenvärde är dessa företeelser också centrala för det demokratiska samhällets funktionssätt. Kulturella aktiviteter kan exempelvis bygga socialt kapital och på så sätt agera som ett sammanfogande kitt som håller ihop samhällen. Kulturella aktiviteter har också visats skapa tillit, tolerans, solidaritet och sammanhållning. Detta kan vara avgörande förmågor i kris och krig (Baard m.fl., 2026, s. 9).

Konstnärliga kunskaper kan också vara till praktisk hjälp, exempelvis har bildkonstnärer i Ukraina hjälpt till att kamouflagemåla fordon, och verkstäder i teatrar har använts för att producera material och pengar har skänkts till staten då konst sålts (Baard m.fl., 2026, s. 19). Det finns dock en risk att användandet av lokaler och personella resurser från kulturlivet för militära behov tränger ut kulturaktiviteter och möjligheter för kulturlivet (Baard m.fl., 2026, s. 20).

Kultur som sammanhållning och mobilisering

Kulturen erbjuder möjligheter att uttrycka sorg, dela erfarenheter och återuppbygga kulturell identitet, särskilt när dessa störs av kriser (Spooner, 2026, s. 1).

Flykt är en mänsklig reaktion vid akuta hot, men det omvända gäller för större och mer svårhanterliga hot. När det gäller för individen övermäktiga utmaningar blir kollektivet och förmågan till gemensamt agerande allt viktigare (D. Bergman, 2023, s. 99).

Ju större påfrestningar ett samhälle drabbas av, desto starkare tenderar människor att sluta sig samman för kollektivets bästa. Ett existentiellt hot mot samhället kan paradoxalt nog också vara positivt för individens hälsa och rentav ha en terapeutisk effekt för vissa personer.

Enligt Bergman (2023) tenderar de sociala banden att stärkas och individens energi riktas till samhällets bästa i tider av svåra påfrestningar (s. 97-99).

Detta bekräftas av Spooner (2026) som menar att kulturens (konstens) deltagande natur främjar kollektiv problemlösning och stärker social sammanhållning, vilket kan stödja gemenskapens beredskap och motståndskraft (s. 1).

Först då vi förstår konstens roll i krig kan vi undersöka dess vikt för exempelvis försvarsvilja menar McWilliams (2025, s. 1-2).

Metod och material

Design

Uppsatsens metod bygger på analys av inhämtad litteratur samt en reflexiv tematisk analys av semi-strukturerade intervjuer.

Öppna individuella intervjuer är en metod som passar en tolkande eller konstruktivistisk vetenskapssyn och anses vara en lämplig metod för att få fram enskilda individers tolkning av ett visst fenomen (Jacobsen m.fl., 2024, s. 107). Det semi-strukturerade upplägget har använts för att möjliggöra en hanterbar datamängd (Jacobsen m.fl., 2024, s. 109).

Reflexiv tematisk analys är en aktiv tolkningsprocess där forskarens förförståelse, perspektiv och referensramar påverkar hur data tolkas. Resultatet bör förstås som en tolkning snarare än en objektiv sanning (Braun & Clarke, 2022, s. 13–15, 18, 22, 55).

Intervjuerna analyserades induktivt för att identifiera mönster enligt den tematiska analysens arbetssätt.

Informanter och urval

Informanterna har avgränsats till den svenska kontexten. Personerna är strategiskt valda utifrån sina positioner från för studien relevanta men skilda delar av samhället (Jacobsen m.fl., 2024, s. 128). De som sökts är tongivande och centralt placerade (och därför potentiellt tongivande) personer som är relevanta för just skärningspunkten mellan kultur och totalförsvaret, men som samtidigt representerar olika delar av samhället och kan förväntas ha olika ingångar och perspektiv till frågorna (ex: VD för större teater, chef inom Försvarsmakten, ledande position på myndighet, profilerad forskare, etablerad kulturjournalist, riksdagsledamot, rektor på universitet, ledamot av Försvarsberedningen, ordförande för fackförbund, m.fl.). Det strategiska urvalet baseras på personer tillräckligt högt upp i sin organisation med möjlighet att trots avsaknad av formella ställningstaganden uttala sig och resonera kring frågorna. Någon mer detaljerad lista över informanter presenteras inte då risken är stor att de går att identifiera och därmed inte garanteras anonymitet.

Detta urval innebär dock en risk avseende den egna biasens inverkan på urvalsprocessen och att informanter väljs utifrån ett subjektivt konfirmations-bekräftande, det vill säga en bakomliggande förutfattad mening avseende forskningsresultatets utfall.

Här har *reflexivitet* använts som metodiskt stöd i reglerandet av bias vad gäller urval och det första urvalet av informanter kompletterades med snöbollsmetoden vilken adderade ytterligare två informanter.

Urvalet landade på tretton informanter främst av tidsskäl då det i mycket begränsad mening uppstod det som (Alvinus m.fl., 2023, s. 48) kallar teoretisk mättnad, det vill säga att mer information inte genererar nya teman eller koder.

Urval av vetenskapliga referenser har inte avgränsats till en svensk kontext men övriga relevanta underlag så som myndighetsrapporter har sökts i en svensk kontext.

Genomförande

13 förfrågningar skickades ut via e-post och 11 tackade ja till medverkan. Från informanter erhöles ytterligare 2 intressanta tips om informanter som tillfrågades om medverkan. Totalt har 13 intervjuer genomförts.

Tre av informanterna har en personlig relation till författaren. Deras medverkan i studien är dock grundad i de positioner de innehar. Detta kan såklart ha påverkat deras inställning till medverkan och deras intervjuvar. För uppsatsens del har detta ställt högre krav på reflexivitet, men den personliga relationen verkar snarast ha bidragit till en snabbt fördjupad diskussion och ett mer öppet samtal.

Intervjuerna har genomförts under perioden 2026-03-06 – 2026-04-16. Två har varit digitala, övriga har genomförts fysiskt och då på informantens arbetsplats. Intervjuerna varade mellan 50 och 100 minuter (de flesta ca 70 minuter) och har spelats in via dator och mobiltelefon som backup. Minnesanteckningar togs under intervjun. Korrespondens med informanterna finns i *bilaga*.

Datainsamlingsmetod

Datainsamlingen bygger på semistrukturerade intervjuer, en lämplig metod eftersom studien fokuserar på aktörers erfarenheter och tolkningar. Intervjuer kan genomföras på en skala från helt öppna samtal till strikta frågeformulär (Jacobsen m.fl., 2024, s. 110–111). Denna studie placerar sig någonstans däremellan genom att använda en intervjuguide som ger jämförbarhet, samtidigt som samtalet tillåts vara öppet. Intervjuerna genomfördes vid ett tillfälle, vilket är vanligt när syftet är att fånga flera aktörers perspektiv inom begränsad tid och med begränsade resurser (Jacobsen m.fl., 2024, s. 112). Intervjuerna inleds med breda och öppna frågor för att etablera trygghet och för att ge deltagarna utrymme att säga vad de tycker är viktigt (Jacobsen m.fl., 2024, s. 112–113). Den röda tråden har gått från den personliga

relationen till kultur, exempelvis *Vad tror du att kultur betyder för dig i ditt liv?* via frågor om de båda begreppen *levande kultur* samt *försvarsvilja*, därefter frågor som rör *kunskap om kulturens roll för totalförsvaret* och *kunskap om officiella dokument och formuleringar*.

Intervjun innehöll frågor om kultur och beredskap, exempelvis *Hur skulle en kulturell beredskap kunna se ut i Sverige?* och *Vilka risker ser du med att koppla kultur till beredskap?*

Avslutningsvis mer specifikt om den levande kulturens roll för beredskap, exempelvis *Tror du att vi skulle kunna bygga upp en kulturell kapacitet som kan fungera som motståndskraft i händelse av kris eller krig? Hur skulle den kunna se ut i så fall?*

Syftet med intervjuerna har varit för att förstå hur informanterna värderar och har kunskap om kulturens roll under kris och krig för att kunna följa deras vidare resonemang kring frågorna. Framförallt har intervjuerna syftat till att förstå informanternas resonemang kring kulturens roll och för människors motivation till försvarsvilja.

Intervjumall finns i *bilaga*.

Databearbetning

Initialt transkriberades intervjuerna med hjälp av Kungliga bibliotekets transkriberingsverktyg Whisper web (*Whisper Web*, u.å.). Transkriberingarna har fungerat som underlag vid noggrann genomlysning av ljudfilen och omfattande textkorrigeringar har gjorts.

Intervjuerna har analyserats med hjälp av *tematisk analys* och följde de sex stegen: (1) *upptäcka datamaterial*, (2) *ta fram initiala koder och kategorier*, (3) *söka teman*, (4) *granska teman*, (5) *definiera och namnge teman* samt (6) *producera resultatavsnitt* (Alvinus m.fl., 2023, s. 21; Braun & Clarke, 2022, s. 35–36).

Upptäcka materialet (1)

Inledningsvis närlästes, kodades och numrerades intervjumaterialet utifrån den transkriberade intervjun. Varje centralt citat fick ett nummer som började med en siffra för aktuell informant och därefter numrerades citaten utifrån ordningsföljden i intervjun, exempelvis (5:23, där 5 står för informant och 23 det tjugotredje citatet). I uppsatstexten har numret på citatet tagits bort och hänvisning görs endast till informanten, exempelvis: (I: 05).

Strax över 500 citat kodades på detta sätt med några sammanfattande ord eller enstaka meningar.

Steg två i denna första fas var att föra över dessa citat och koder som separata lappar i Miro, ett digitalt program, där varje informant fick en färgkodning. Numreringen följde med i varje steg och utgör källhänvisningen. Citatet i sin helhet fanns på baksidan av koderna så att originalcitatet fortsatt fanns nära till hands som ett sätt att säkerställa att tematisering och kategorisering går att härleda (Alvinus m.fl., 2023, s. 33).

Den första sorteringen i Miro skulle visa sig endast mynna ut i självklara kluster (så som *försvarsvilja* eller *definition av begrepp*) och därmed vara en återvändsgränd rent tematiskt, men i efterhand tros denna process ha varit viktig då den bidrog till ökad förståelse för materialet.

Därefter valdes strikt de citat ut som var direkt relevanta för att kunna besvara frågeställningen genom att *belysa försvarsvilja* eller genom att besvara frågan *hur kulturen kan sägas påverka försvarsviljan*. Kvar blev 238 citat som därefter utgjort det faktiska underlaget för den tematiska analysen.

Initiala koder, kategorier och teman (2, 3)

I steg två övergavs Miro då det kunde misstänkas att det stora materialet var svårt att överblicka på en datorskärm och kunde utgöra en del av svårigheten med att klustra i

kategorier och teman. Istället undersöktes en mer mekanisk metod för att verkligen stötta det induktiva arbetssättet. Citaten samlades istället i en excel-fil som skrevs ut för att kunna klippas isär för varje citat. Därefter användes en stor fysisk yta att placera ut citatet på och nu påbörjades det viktiga arbetet med att hitta mönster och klustra citaten. Arbetet pågick under flera dagar och klustren förändrades gradvis och fram växte så småningom utkast till teman.

Granska teman (4), definiera och namnge teman (5)

Temana har vuxit fram induktivt ur datan och utgör tolkningar av återkommande mönster i informanternas svar. För att kontrollera om de teman som växt fram motsvarar det underliggande materialet har processen löpande kontrollerat att där verkligen finns ett sammanhängande mönster där tema, kategori och kod hänger ihop. Resultatet blev följande teman:

1. Kulturen som mental mötesplats

Hur gemensamma referensramar och bidrar till människors upplevelse av att ingå i ett större sammanhang och synliggör en skillnad mellan kulturens fysiska infrastrukturer och dess mer immateriella, meningsskapande funktioner, här kallat det *mentala*.

2. Kulturens unika potential att beröra

Det andra temat handlar om kulturens särskilda förmåga att beröra människor känslomässigt och därigenom bidra till handlingsberedskap.

3. Kulturens frihet, särskilda angreppssätt och demokratiska kapacitet

Kulturens egenart, dess fria ställning, mångtydighet och förmåga att gestalta möjliga framtider.

Etiska överväganden

Denna studie har utgått från Vetenskapsrådets etiska riktlinjer (2024) kring information (informanterna informeras om studien innan datainsamlingen påbörjas), samtycke (frivilligt

deltagande har varit en förutsättning), nyttjande (forskningen används enbart till det syfte som angetts) och konfidentialitet (informanternas personuppgifter ska försvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av dem) (Alvinus m.fl., 2023, s. 54–55).

Informanterna har initialt kontaktats via e-post med en kortfattad beskrivning av uppsatsens syfte samt varför jag söker just deras medverkan. Strax före intervjutillfället har en längre beskrivning av ämnet, intervjuens upplägg samt frågan om tillåtelse av inspelning och samtyckesblankett skickats ut per e-post. Samtyckesblanketten har undertecknats vid intervjutillfället (i två fall, de digitala intervjuerna, muntligen).

Intervjumaterialet bearbetats noggrant för att skydda anonymitet. Citaten har justerats så att specifika uppgifter tagits bort för att undvika identifiering. Deltagarna presenteras i materialet endast med nummer. Personuppgifter och ljudfiler har hanterats separat och ljudfiler endast benämnts med nummer. Materialet har sparats på lösenordsskyddade enheter och informanterna har garanterats radering av ljudfiler efter examination (Jacobsen m.fl., 2024, s. 34–35).

Användning av AI-verktyg

Whisper web har använts som stöd för transkribering av talljud till text. Det är en tjänst som vid första användningstillfället laddar ner en liten AI-modell till datorn för att säkra att materialet aldrig behöver lämna enheten. Den svenska modellen heter KB-whisper och har tränats av Kungliga biblioteket (*Whisper Web*, u.å.).

AI-baserat stöd (preplexity.ai) har använts för att lyfta in citaten från intervjuerna till excel.

All analys, tolkning och teoretisk bearbetning har genomförts av författaren. AI-verktyg har inte använts för att skapa eller påverka empiriskt material, analys eller slutsatser.

Användningen följer Försvvarshögskolans (Försvvarshögskolan, u.å.) samt Vetenskapsrådets riktlinjer (2024, s. 55–6).

Begränsningar och kvalitetskriterier

En kvalitativ studie kan vanligtvis inte helt replikeras utan syftar till en djupare förståelse (Alvinus m.fl., 2023, s. 29). Detta är kanske särskilt relevant i denna studie som ger sig ut på ett vetenskapligt omoget område. Att spanna ut bågen för viktiga teman och förstå på vilket sätt frågan behöver angripas är också en subjektiv bedömning av frågans natur och den pågående samhällsdebatten och i bästa fall en viktig pusselbit för andra att ta frågan vidare i kommande studier. En kvalitativ studie behöver därför kanske vara extra noggrann med dels att beskriva de olika stegen i arbetsprocessen och dels att presentera resultaten så att det blir tydligt för läsaren hur studien gått till och därmed öka studiens trovärdighet (Alvinus m.fl., 2023, s. 28). Tematiska analyser är alltid möjliga att genomföra på olika sätt. En av styrkorna med metoden är författarens tolkning av materialet i vilket ofta går att utläsa mer än exempelvis vid enkätstudier. Samtidigt kan viktiga underlag riskera tappas bort i stora mängder data (Alvinus m.fl., 2023, s. 27).

Dessvärre har inte tidsmarginalen möjliggjort att få stöd med en ”second opinion” gällande grundmaterialet och tematisering.

En av intervjuerna var dessvärre av så dålig kvalitet att den var svår att lyssna på i efterhand och har därför inte ingått i underlaget för den tematiska analysen.

Resultat tematisk analys

Under denna rubrik diskuteras allra först begreppet försvarsvilja utifrån tidigare gjorda definitioner samt informanternas reflektioner och uppfattning.

Därefter beskrivs tematiken som har växt fram utifrån materialet. Resultatet kan uppfattas snävt i förhållande till materialets 238 citat, men syftar till att så stringent som möjligt besvara den specifika frågan hur den levande kulturen kan bidra till försvarsvilja och därmed tydliggöra kulturens specifika roll i jämförelse med andra och annat.

Temana ska förstås som analytiska mönster snarare än som avgränsade eller ömsesidigt uteslutande kategorier. En och samma citat kan därför bidra till flera teman. Detta är förenligt med en reflexiv tematisk analys, där teman inte enbart utgör sammanfattningar av ämnesområden utan uttrycker en tolkande bearbetning av materialet (Braun & Clarke, 2022, s. 77).

En första, övergripande och central iakttagelse från intervjuerna är att informanterna problematiserar föreställningen om ett direkt samband mellan kulturliv och försvarsvilja. En informant uttrycker detta på följande sätt: ”Det finns ju ingen direkt evidens i forskningen som visar på att: Har vi kulturliv så har vi försvarsvilja. För mig är det en ohygglig förenkling! ... man måste ju förstå i så fall bättre vad det betyder och hur det är” (I: 03). Citatet får utgöra ett exempel på att informanterna är tydligt medvetna om risken för förenklade eller instrumentella tolkningar.

Försvarsvilja – vad är det?

Begreppet försvarsvilja används flitigt, men försvarsvilja har ingen vedertagen definition (MPF, u.å.).

En historiskt förankrad, och den kanske mest etablerade definitionen av försvarsvilja synes vara Wedebrand och Jonsson (2021): ”Att ha försvarsvilja är att i ett försvarsrelaterat syfte vara benägen till att handla eller tycka på vissa sätt”. Författarna skriver själva om definitionen att den är sparsmakad (s. 3, 43–45).

Detta är kanske det närmaste vi kan komma en akademiskt förankrad definition, men underlaget från informanterna är också relevant och deras beskrivningar av försvarsvilja överensstämmer bara delvis.

Informanterna verkar alla medvetna om att det inte finns en enhetlig definition av försvarsvilja: "... det är ett begrepp som är belastat med väldigt många olika betydelser. ... om man skriver försvarsvilja och tänker sig att folk vet vad man menar då blir det klurigt" (I: 03). Inte desto mindre försöker sig de flesta på att beskriva och förklara hur de uppfattar begreppet och tänker kring det. Någon beskriver det som: "...motivationen för att strida för sitt land helt enkelt" (I: 06). En annan förklarar "...det är en känsla, kanske en anda. Som vi har individuellt och som samhälle. En vilja som vi bär på!" (I: 09).

Ytterligare beskrivning av det gemensamma och kollektiva i försvarsvilja:

För det som är så otroligt viktigt tycker jag, det är ju förståelse för att försvarsviljan eller motståndskraften i ett samhälle, det är inte bara myndigheternas förmåga, utan urkraften kommer ur hela kollektivets gemensamma kollektiva bidrag. Det är där den riktiga motståndskraften ligger. Vilken insats är man beredd att göra? Kopplat till det så är det också vad är man beredd att stå upp för (I: 01).

Vad ska vi försvara?

Flera informanter för längre resonemang om att det krävs en gemensam bild av vad man ska försvara och nämner exempelvis: Yttrandefriheten, allemansrätten och offentlighetsprincipen (I: 04). En annan relaterar till sina egna grundläggande samhällsideal:

Det finns massa saker som jag tycker är supervärdefullt. Till exempel jämlikhet. Jag är uppvuxen på 70-80-talet i Sverige de mest jämlika decennierna i världen som vi känner till hittills. ... Det är fortfarande mitt ideal. Jag tänkte att det är normalt. I det

ingick att tro på FN, internationellt stöd, ett internationellt rättssystem, handuppräckning. ... Det betyder inkludering. Det betyder jämlikhet. Det betyder internationell solidaritet. Det betyder demokrati. Det betyder att jag som har fått massa förmågor och möjligheter utifrån bakgrund, klass, utbildning, hudfärg. Jag ska fan göra mitt bästa för att bidra till vårt samhälle. Man hjälps åt! Man ställer krav! Vi gör det här ihop! Det blir ungefär så mycket skräp på gatan som vi slänger. ... Det är värderingar som jag skulle kunna säga att jag vill försvara (I: 05).

Ytterligare någon är mer försiktig och menar att det som är värt att försvara både handlar om det lilla och nära, ens hem och kära, men också att ”...vilja försvara demokratin: Sverige och vårt samhälle. Och att vara beredd att på olika sätt bidra till det.” Hen fortsätter med att beskriva det som att man behöver känna ett värde i livet för att kunna motivera sig att försvara det (I: 09).

Flera informanter (I: 06, I: 07, I: 12) lyfter det Churchill ska ha sagt till försvar av kulturbudgeten i krigstider: ”Om vi inte har någon kultur, vad är det då vi slåss för?”. Detta citat har dock ifrågasatts och numera är det belagt att Churchill aldrig sagt just så. Trots detta lyfter flera informanter detta citat och en informant uttrycker:

”... men han borde ha sagt det och han kunde ha sagt det! Och oaktat om han har sagt det eller inte så är det ett ganska bra citat. Det tycker jag kanske ramar in försvarsvilja. Och delvis även kultur. Om man inte kan sätta en definition på det så kan man istället göra en fråga: Vad är det då vi slåss för? (I: 07).

En annan informant reflekterar på liknande sätt:

”... anledningen till att den lilla historien ofta berättas hela tiden, det är att det finns en sanning i den ändå. Han sa inte det inte men... vad är det vi vill försvara? Ja men det

är ju vårt sätt att leva, vad vårt sätt att tänka tillsammans, det vi upplever tillsammans. Så strunt i Churchill! Det finns ändå en sanning i det lilla begreppet och där kommer försvarsviljan in. ... Ska man ut och skydda sitt land måste det ju finnas något av riktigt värde för att göra det. För det är ingen som vill utsätta sig för det annars (I: 12).

Så hur kan detta användas för att definiera försvarsvilja och besvara uppsatsens frågeställning? I relation till Wedebrand och Jonssons definition ovan är den tydligaste skillnaden att informanternas diskussion kring försvarsvilja tydligt är värde- och känsloladdad både på individuell och kollektiv nivå och att informanterna uppfattar att det kräver att där finns något värdefullt att försvara på individ- eller samhällsnivå.

En definition som bättre passar uppsatsens fråga skulle vara MPF:s definition då de utgått från Försvärberedningens användande av begreppet och försökt att tolka det i en definition: Försvarsvilja avser den enskildes vilja att bidra till totalförsvaret (MPF, 2025, s. 32). För uppsatsens del blir det då relevant att ställa frågan om den levande kulturen kan påverka hur man kan skapa denna vilja hos befolkningen?

Tema 1: Kulturen som mental mötesplats – gemensamt meningsskapande och referensram

Det första temat handlar om hur levande kultur skapar gemensamma referensramar och bidrar till människors upplevelse av att ingå i ett större sammanhang. I intervjuerna beskrivs kultur inte enbart som en samling konstnärliga uttryck, utan som en social och kommunikativ praktik genom vilken människor tolkar världen, känner igen varandra och utvecklar föreställningar om vad som förenar dem. Ett centralt resultat är att intervjuerna synliggör en skillnad mellan kulturens fysiska infrastrukturer och dess mer immateriella, meningsskapande funktioner, här kallat det *mentala*. Tabellen nedan är exempel på citat som kodats vid första

läsning och som därefter kunnat kategoriseras i kluster för att till sist formulera det första temat: *Kulturen som en mental mötesplats*.

Tabell 1, Tema 1: Kulturen som mental mötesplats

TEMA	KATEGORI	KOD	CITAT
Tema 1: Kulturen som mental mötesplats	Kulturen är fundamentet för den sociala sammanhållningen	Musik en gemenskap	Musik har spelat stor roll i mitt liv. Gemenskaper som finns i en konsert och att lyssna på samma artister eller sjunga samma sånger. Har gett bränsle till en ideologisk utveckling, en känslomässig utveckling och en social utveckling i mitt liv skulle jag säga. Kanske inte kopplat till kris då, men kopplat till vad jag drömmer om för samhälle (I: 05).
		Kultur som gemensam identitet	För att skapa den här sammanhållningen, liksom uthålligheten som ett land behöver ha under påfrestningarna av en konflikt eller krig. Att det är ju liksom är bufferten som försvarsviljan som man bygger upp med hjälp av kulturen, delvis det va. Kulturen bygger ju identiteten och kulturen är liksom fundamentet för den sociala sammanhållningen delvis (I: 04).
	Kulturen utgör grund för gemensamt språk	Musik som ett gemensamt	Jag har musiken närmast hjärtat. Jag kommer ju liksom från musikbakgrund. Alltså det är ju min hemvist på något sätt.

	och gemensam verklighet	och eget språk	Jag känner att det är som ett... Man kan prata om det som ett språk. Ibland känner man att man pratar ett språk. Till och med när man kommer till andra platser där man inte har varit tidigare: Man kan läsa av någonting (I: 02).
		Gemensam ma referensram ar	Public service fortfarande 70–80 procent förtroende bland befolkningen och är fortfarande helt ovärderligt som lägereld för befolkningen. Och som nyhetsförmedlare. Att skapa en gemensam verklighet (I: 06).

En informant beskriver musik som en form av hemvist och gemensamt språk som skapar en referensram för förståelse även i nya miljöer: ”Till och med när man kommer till andra platser där man inte har varit tidigare: Man kan läsa av någonting” (I: 02). Citatet synliggör kulturens förmåga att skapa igenkänning och tillhörighet även mellan människor som inte delar samma geografiska eller sociala utgångspunkt. Det gemensamma kulturella uttrycket fungerar som en kommunikativ resurs och som en form av social orientering. Kulturens sammanhållande funktion är inte begränsad till formella gemenskaper utan kan uppstå genom delade estetiska uttryck och kroppsligt eller emotionellt deltagande.

I materialet framträder också beskrivningar av musik som kollektiv erfarenhet där gemenskap, men också känslomässig, social och politisk utveckling uppstår (I: 05). Den kulturella gemenskapen uppstår i det konkreta mötet mellan människor och kan också bidra till att forma värderingar, föreställningar och framtidsbilder.

Flera informanter kopplar uttryckligen samman kultur, identitet och social sammanhållning. En intervjuperson beskriver kulturen som en kollektiv buffert som kan

skapa en nödvändig uthållighet under (samhälleliga) påfrestningar (I: 04). En annan informant formulerar sig på följande sätt: ”En del av vad som får oss att känna att vi hänger ihop är också en gemensam kultur” (I: 01).

Dessa citat pekar på att kulturens betydelse inte främst ska förstås som en direkt mobilisering av individer, utan som en långsiktig uppbyggnad av social sammanhållning och kollektiv uthållighet. Den förutsätter inte bara att individer har personliga åsikter utan också att det finns en föreställning om ett gemensamt samhälle och ett gemensamt ”vi”.

Den gemensamma referensramen förmedlas även genom medier och institutioner menar en informant som beskriver public service som en ”lägereld” och som en institution som bidrar till att skapa en gemensam verklighet (I: 06). Detta citat vidgar förståelsen av att den mentala mötesplatsen inte behöver vara en fysisk lokal där människor befinner sig (samtidigt) utan kan bestå av gemensamma berättelser, nyhetsflöden, symboler och kulturella referenser. Det gemensamma uppstår då genom att människor delar en uppsättning bilder, berättelser och tolkningsramar.

Samtidigt visar materialet att gemensamma referensramar inte bör förstås som liktydiga med enhetlighet. Kultur kan skapa samhörighet utan att alla måste tänka eller uttrycka sig på samma sätt. Tvärtom framhålls den kritiska och fria dimensionen som en förutsättning för en gemenskap. Detta innebär att den mentala mötesplatsen både kan förena och utmana. Den kan skapa en gemensam grund, men också ge utrymme för oenighet, omförhandling och alternativa perspektiv. Här finns en brygga till tema 3: Kulturens frihet, särskilda angreppssätt och demokratiska förmåga.

Fysiska kulturmiljöer och mötesplatser har samtidigt betydelse för att denna gemensamma meningsbildning ska kunna äga rum. En informant beskriver föreningslivet och dess lokaler som en praktisk beredskapsresurs: ”Om man är van vid att samlas i bygdegården, eller Folkets

hus eller på teatern, för att göra kul grejer, då kan man ju samlas där om det uppstår problem också” och betonar vidare vikten av lokaler där människor kan samlas och skapa: ”...lokaler att samla sig i. Resurser för att människor ska kunna skapa” (I: 05). Detta bekräftas av flera informanter, exempelvis:

... det är väldigt många som pekar på studieförbund, studiecirklar... allting som skapar mötesplatser. ... Och då är det också naturligtvis folkbiblioteken. Men också kulturhus i gemen, hembygdsgårdar. Hela den här infrastrukturen som finns i Sverige och som har byggts upp under lång tid. Den måste tas sig i anspråk igen. ...om det är kris och krig måste vi ha någonstans att gå för att få information (I: 08).

Den fysiska och den mentala mötesplatsen bör därför inte förstås som motsatser. De är snarare ömsesidigt beroende. Den fysiska infrastrukturen gör det möjligt för människor att mötas, medan den mentala mötesplatsen beskriver de gemensamma föreställningar, språk och erfarenheter som kan utvecklas genom dessa möten.

Tema 2: Kulturens unika förmåga att beröra och mobilisera

Det andra temat handlar om kulturens särskilda förmåga att beröra människor känslomässigt och därigenom bidra till handlingsberedskap. Informations- eller kunskapsförmedling är inte likställt med att beröra och det är först då vi blir berörda som vi agerar.

Citaten i tema 2 klustras i tre kategorier: i) Kultur som ledarskap, ii) propaganda och iii) kultur som traditioner och symbolspråk som ett sätt att beskriva den levande kulturens särskilda sätt att beröra och (kanske) mobilisera.

Tabell 2, Tema 2: Kulturens unika förmåga att beröra och mobilisera

TEMA	KATEGORI	KOD	CITAT
------	----------	-----	-------

Tema 2: Kulturens unika förmåga att beröra och mobilisera	Kultur som ledarskap (ledning)	Försvars- makten förstår vikten av kultur	Jag tycker ändå att det militära försvaret, de lägger rätt mycket kraft på kultur ...de ska köpa in nya instrument. De har sina orkestrar, sina ceremonier. Och det där, att de prioriterar det så mycket, det är ju för att de vet något om hur viktigt det där är. För hade det bara varit något <i>nice to have</i> , så hade man ju inte prioriterat det i det här skarpa läget. Men tvärtom, så köper man in nya instrument (I: 09).
		Musiken inom Försvars- makten är ett lednings- stöd	1526 så finns det dokumenterat de första militärmusikerna på slottet i Tre Kronor. Och i alla fältslag har man ju haft trummor och trumpeter. Dels för att signalera, alltså ge order med, men också att spela musik för att få folk att våga gå mot fienden (I: 11).
	Propaganda	Svår balans mellan mobili- sering och propaganda	Vad är det liksom att värna och mobilisera för att försvara våra värderingar och vad är så att säga propaganda eller felaktig information och så? Det är en jättesvår avvägning det där tycker jag. Det sker ju hela tiden ett urval, men man måste våga ha med sig ett kritiskt perspektiv även i orostider (I: 04).

		Svårt att avgränsa den egna verksamhet en mot propaganda	Skulle vår verksamhet inte vara en plattform för de typerna av samtal eller samlingsplats i händelse av krig och kris i Sverige? Vi skulle nog bli en väldigt stor aktiv del och det skulle nog bli svårt att inte vara en del av det här propaganda, eller vad man ska säga, maskineriet (I: 07).
		Berättelser som skapar engagemang	Det finns ju en palett av fruktansvärt skadliga och ädla och mindre ädla komponenter i det som får ett folk att offra sina liv för en idé eller en nation. Ukraina också har lyckats skapa en berättelse om sig själva som inte bara är PR, utan bottnar i... Det är inget perfekt land eller samhälle, men den berättelsen bottnade i humanitära, demokratiska idéer. De gestaltades också i konst och kultur som kommer från Ukraina. (I: 06)
	Traditioner och symbolspråk	Försvaret som kulturpraktik/symboler står för tradition	Vi använder ju tillsammans med kyrkan och kungahuset symbolspråket extremt mycket. Och mycket av våra symboler är ju grundade i riktigt gammal tradition (I: 11).
		Musik som inramning	Musiken är en stor del av vårt ceremoniella sätt (I: 01)

		och tradition	
--	--	------------------	--

En informant beskriver musikens betydelse för en organisationsförmåga att skapa samhörighet och hopp: ”Vi säger att vi använder musiken för att skapa samhörighet och för att skapa hopp. Men vad innebär utebliven musik? Vad innebär hopplöshet? Vad innebär splittring? ... Hur mycket kan vi som organisation fortfarande lösa våra huvuduppgifter om vi inte har den här sammanhållningen?” (I: 11). Citatet är centralt eftersom det konkretiserar kulturens funktion. Musikens betydelse beskrivs som fundamental och kopplas direkt till förmågan att upprätthålla sammanhållning, hopp och att lösa sina uppgifter.

Ett liknande resonemang återkommer i intervjuer om Försvarmaktens musik och ceremonier: ”Hade det bara varit något ‘nice to have’, så hade man ju inte prioriterat det” (I: 09). Musiken beskrivs här som en institutionellt erkänd resurs. Ytterligare en informant pekar på att militär musik både har kommunikativa och mobiliserande funktioner (I: 11).

Här synliggörs kulturens dubbla funktion: som ett praktiskt kommunikationsmedel, men också som en känslomässig och symbolisk resurs. I relation till försvarsvilja innebär detta att kultur kan påverka människors förståelse av vad som sker och deras beredskap att agera i situationen.

Kulturens betydelse blir särskilt tydlig i intervjuerna om Ukraina. En informant beskriver hur soldater på permission ville att en klubb skulle fortsätta sin verksamhet trots kriget:

Det var väldigt vanligt att det kom soldater på permission och som sa till dem: ’Ni får absolut inte stänga ... Det är det här som håller oss igång. Vi vet att det här pågår och vi är här för att försvara det’ (I: 02).

I detta exempel fungerar den kulturella verksamheten som en konkret bild av det samhälle som soldaterna försöker försvara. Klubbens fortsatta verksamhet representerar

vardag, frihet och ett civilt liv som inte helt har upphört. Kulturens mobiliserande funktion ligger således inte nödvändigtvis i att den uppmanar människor till strid. Den kan i stället ligga i att den gestaltar det liv, de relationer och de värden som gör motståndet meningsfullt.

Samma resonemang från en annan intervju: ”Försvarsviljan kan ju också bara vara att upprätthålla en normalitet och ett liv” (I: 05) och vidare om kulturens betydelse när människor befinner sig i ett skört tillstånd: ”Musik och litteratur, det är ju det man behöver när man är skör... Det kan bidra till normalitet” (I: 05). Här framstår försvarsvilja som något bredare än beredskap att delta i väpnad strid. Den kan också bestå i att upprätthålla vardagens institutioner, relationer och kulturella praktiker. Kulturens kontinuitet blir därmed i sig en form av kollektiv handling.

Berättelser och symboler utgör en annan del av detta tema. En informant beskriver hur Ukrainas nationella berättelse har fått kraft genom att den gestaltats i konst och kultur och inte uppfattas som PR utan bottnar i verkliga värderingar (I: 06). Berättelser kan alltså bidra till att formulera vad ett samhälle uppfattar som värt att försvara. Samtidigt är informanten noga med att skilja mellan en berättelse som har kulturell och demokratisk förankring och renodlad PR eller propaganda. Denna skillnad är central. Kulturens unika förmåga att beröra och därmed mobilisera är inte neutral, men den kan inte heller reduceras till (beskrivas som) propaganda. Den är beroende av hur berättelserna produceras, uppfattas och förhåller sig till människors faktiska erfarenheter.

I materialet finns också exempel på kulturens ceremoniella och symboliska dimension (I: 11) samt (I: 01). Traditioner och symboler kan skapa kontinuitet mellan historiska erfarenheter och samtida samhällsordningar. Samtidigt visar materialet att samma symboliska resurser kan användas på olika sätt och i olika syften. De kan skapa inkludering och gemenskap, men också förstärka nationalism, exkludering eller förenklade föreställningar om

”vi” och ”de andra”. Detta framgår tydligt i informanternas resonemang om propaganda (I: 04).

En annan informant uttrycker oro för att kulturinstitutioner i krig kan dras in i statlig mobilisering men inser samtidigt att den egna verksamheten skulle ha svårt att ”...inte vara en del av det här propaganda- eller ...maskineriet” (I: 07). Resultatet visar att kulturens förmåga att beröra är en förutsättning för dess mobiliserande kraft, men också en grund för dess möjliga missbruk. Det som kan skapa hopp och mening kan också användas för att styra känslor och förenkla politiska konflikter, det vi ofta benämner propaganda. Denna ambivalens utgör en central del av temat.

Tema 3: Kulturens frihet, särskilda angreppssätt och demokratiska förmåga

Det tredje temat handlar om kulturens egenart och om den betydelse som i intervjuerna tillskrivs dess frihet och förmåga att gestalta möjliga framtider. Informanterna beskriver kulturens bidrag till samhället som något som inte fullt ut kan beställas, styras eller reduceras till förutbestämda samhällseffekter samtidigt som kulturen är särskilt central och kompetent i sitt sätt att skapa (vara) demokrati.

Tabell 3, Tema 3: kulturens frihet, särskilda angreppssätt och demokratiska förmåga

TEMA	KATEGORI	KOD	CITAT
Tema 3: Kulturens frihet, särskilda angreppssätt och	Kultur som mål/egenvärde	Kulturen måste vara fri	”Man pratar ju om instrumentalisering av kultur. Kulturen ska vara bra för ekonomin i en liten kommun. Kulturen ska vara bra för att lära folk om demokrati. Kulturen ska vara bra för

demokratiska förmåga			social gemenskap. Jag brukar beskriva det som att kultur och konst kan ha alla de här effekterna. Men man kan inte beställa det utifrån de effekterna (I: 05).
		Konsten är demokrati	När vi har demokrati, då är det per definition som ett tillstånd av intensiv, mänsklig samvaro där man talar om samhället, hur man ska gestalta det och styra det och bygga det. Det är det som är demokrati (I: 08).
	Kulturen har inga regler	Kulturen har egna spelregler	Det är en meningsfull distinktion mellan... musik och sport. Sport har regler och det har inte musiken. Och... sport har en instrumentell... liksom man ska göra mål, man ska vinna. Det är olika verksamheter. Det tror jag är jätteviktig distinktion (I: 06).
		Fantasi	Fantasin är den kraft som finns i den sortens tänkande kring samhällets framtid och hur det bör vara organiserat. Och det är en förmåga som vi allihopa har och som odlas i konsten (I: 08).
		Konsten är den metod vi är friast att gestalta framtider	Och konsten är liksom det medium där vi är som friast att just gestalta tänkbara samhällen och scenarier och möjliga liv (I: 08).

En informant formulerar tydligt att de effekter som kulturen kan sägas ha på oss människor och våra samhällen inte är möjliga att beställa (I: 05).

Utsagan innebär inte att kultur saknar samhälleliga effekter, poängen är snarare att kulturens betydelse inte kan garanteras genom att den tilldelas ett på förhand bestämt uppdrag. Kulturens särskilda potential tycks i materialet vara förbunden med att den får utvecklas öppet och utan krav på att leverera en viss politisk eller social funktion. Kulturens förmåga framträder särskilt då den står fri.

Detta tema har en tydlig koppling till kulturens demokratiska funktion. En informant beskriver demokrati som "... ett tillstånd av intensiv, mänsklig samvaro där man talar om samhället, hur man ska gestalta det och styra det och bygga det." (I: 08). I denna förståelse är konst och kultur inte enbart verksamheter som verkar inom demokratin. De är också praktiker genom vilka människor kan föreställa sig, pröva och diskutera olika samhällsformer. En annan del av samma citat lyder: "Fantasin är den kraft som finns i den sortens tänkande kring samhällets framtid och hur det bör vara organiserat. Och det är en förmåga som vi allihopa har och som odlas i konsten" (I: 08) samt vidare: "Konsten är liksom det medium där vi är som friast att just gestalta tänkbara samhällen och scenarier och möjliga liv" (I: 08). Här framträder fantasin som en demokratisk och beredskapsrelevant förmåga. Den gör det möjligt att föreställa sig andra samhällsordningar, alternativa handlingsvägar och möjliga framtider. Kulturens betydelse för totalförsvaret kan i detta avseende ligga i att den vidgar det tänkbara och därmed stärker människors möjlighet att orientera sig i osäkerhet.

Denna öppenhet bidrar enligt materialet till kulturens kapacitet till ifrågasättande. Kultur kan skapa sammanhållning, men också utmana invanda föreställningar och synliggöra konflikter. Därför betonas kulturens frihet som en förutsättning för dess samhälleliga betydelse av flera informanter, exempelvis: "Kulturens kritiska roll ... i vilken utsträckning

kulturen får vara fri i händelse av kris och krig” och vidare: ”Friheten är det främsta, den kritiska rollen” (I: 01).

När kulturens frihet begränsas riskerar även dess trovärdighet att försvagas. En informant beskriver hur statlig styrning kan bli kontraproduktiv: ”...det är kopplat till yttrandefrihet också att man inte ska ha för mycket pekpinna pinnar och styra i det [kulturen, förf.anmärkning]. Att det i slutändan kan slå tillbaka mot kulturen, alltså att man dödar kulturen ... att det inte blir så fri kultur då?” (I: 04).

I materialet framträder därför en tydlig spänning mellan kultur som samhällsresurs och kultur som fri praktik. Å ena sidan vill informanterna synliggöra kulturens betydelse för demokrati, motståndskraft och totalförsvar. Å andra sidan varnar de för att kulturens legitimitet kan skadas om den endast försvaras med hänvisning till nyttoeffekter. En informant sammanfattar denna problematik genom att säga: ”...risk att vi pratar så mycket om kulturens nyttoeffekter för att berättiga... existensen. ... Instrumentaliseringen är en stor risk” (I: 05).

Resultat – sammanfattning

De tre temana bör inte förstås som separata. De beskriver snarare olika aspekter av en sammanhängande process. Genom gemensamma mentala mötesplatser (tema 1) skapas en upplevelse av tillhörighet och en föreställning om vad som är värt att värna. Genom kulturens berörande och mobiliserande kompetens (tema 2) kan dessa värden beröra och slå an och omsättas i handling. Slutligen: kulturens frihet, särskilda angreppssätt och demokratiska förmåga (tema 3) prövar, omförhandlar och utvecklar demokratiskt de gemensamma bilderna.

Sammantaget visar resultatet att kultur bidrar till gemensam orientering och social sammanhållning, samt utvecklar förmågan att gestalta tänkbara scenarier samt diskutera och försvara demokratiska samhällsformer. Detta kan direkt relateras till försvarsvilja som ”den

enskildes vilja att bidra till totalförsvaret” men också utgöra det centrala i det kollektiva och samhälleliga. Samtidigt understryker materialet att sambandet inte är direkt eller automatiskt. Kulturens möjliga betydelse är beroende av att den är levande, tillgänglig och tillräckligt fri från politisk instrumentalisering.

Diskussion

Diskussion tema 1: Kulturen som mental mötesplats – gemensamt meningsskapande och referensram

Som fysisk mötesplats kan kulturinstitutioner såklart spela en stor roll, här är vi vana att mötas och här finns ofta infrastrukturen och utrymmet för att samla många människor, men det är en roll som många andra aktörer också kan ta, exempelvis: skolors aulor, idrottshallar, större företagsmatsalar eller köpcentra. Detta lämnar vi därför åt sidan för en stund och fokuserar istället på det informanterna lyft och som särskiljer kulturen från andra områden: de *mentala mötesplatser* som kulturen kan skapa. Alltså de utrymmen som vi gemensamt går till för att tänka, vara och uppleva kultur. De mentala platser som vi förflyttar oss till då vi lyssnar på musik eller låter tankarna virvla i en kreativt styrd och utmanande process som en teaterföreställning eller ett litterärt verk kan utgöra. Dessa mentala mötesplatser skapar gemenskap. Det kan vara små subkulturella uttryck som formas kring en särskild musikstil eller artist. Det kan vara kulturfestivaler som samlar tusentals människor att myllra, uppleva och utveckla tillsammans. Det kan också vara den individuella process som den levande kulturen utmanar oss i, där vi utvecklas och samtalar om oss själva och vår samtid. Dessa utrymmen är specifika för den levande kulturen även om denna mentala process allt som oftast också kräver att vi tar till oss kultur på en fysisk plats. Dessa två platser går hand i hand.

Jag vill understryka informanternas nya bidrag till analysen om hur den levande kulturen bidrar till försvarsvilja (och totalförsvaret) genom att visa på dessa *mentala mötesplatser*.

Diskussion tema 2: Kulturens unika förmåga att beröra och mobilisera

Att kulturen använts för ledarskap och ledning (inte minst propaganda) är känt sedan tidigare, men uppsatsen söker också ringa in *hur* kulturen kan göra detta.

Jag försöker mig på att med hjälp av andra referenser ytterligare snäva in ämnet och lyfter den levande kulturen i exemplet *musik*. Musik är vibrationer. Vibrationerna kan påverka våra hormoner (dopamin) exempelvis då vi sjunger eller då vi lyssnar på musik (Low Manting, 2025). Försvarsmakten har använt sig av musik dels för att signalera budskap men också för att ingjuta mod i mannarna, trösta vid hemlängtan eller tvivel (skapa hopp) och motivera till fortsatt strid. Att lyssna till viss sorts musik kan påverka ditt sätt att känna och tänka (Drumm, u.å.; Tucker & Vincent, 2025). Detta leder oss till att tro att kulturen har ett unikt sätt att påverka oss på djupet, röra vårt inre, och därigenom få oss att förflytta oss (agera).

Informanterna lyfter detta men det skulle varit värdefullt att ytterligare kunnat fördjupa diskussionen under intervjuerna eller haft utrymme för kompletterande intervjuer, vilket inte var möjligt i detta fall.

Diskussion tema 3: Kulturens frihet, särskilda angreppssätt och demokratiska förmåga

Detta är ett centralt resultat. Kulturens frihet framstår inte som ett villkor som står i motsats till beredskap, utan som en förutsättning för en demokratisk beredskap. Ett kulturliv som är fritt nog att kritisera makt, pröva alternativa perspektiv och gestalta även obekväma framtider kan bidra till ett samhälle som är bättre rustat för osäkerhet. Om kulturen däremot på förhand underordnas en politisk agenda kan den förlora den självständighet och trovärdighet som gör den användbar i just sådana situationer.

En informant gör dessutom en viktig skillnad mellan konstnärliga och andraverksamheter utifrån exemplet sport. ”Sport har regler och det har inte musiken.” (I: 06). Citatet bör dock

analyseras varsamt. Det är inte nödvändigtvis så att kultur saknar regler eller former. Snarare kan citatet förstås som att kulturens värde inte kan reduceras till ett entydigt mål eller en förutbestämd prestation. Konstnärliga uttryck kan vara öppna, mångtydiga och svåra att värdera med samma måttstockar som instrumentella verksamheter.

Tema 3 lyfter också den levande kulturen som ett särskilt angreppssätt, en metod och kapacitet. Att erkänna och etablera denna förmåga skulle kunna höja kulturens status som deltagare i samhällsprocesser från en aktör som står för underhållning eller utsmyckning till att utgöra en viktig hörnsten i vår kollektiva förmåga till utveckling och för att hantera utmaningar i påfrestande situationer. Detta skulle betyda att kulturen visserligen, tillsammans med flertalet andra aktörer, självklart kan stå för normalitet eller användas för att bearbeta trauman, men att den delvis är unik i sitt angreppssätt och förmåga. Detta diskuteras i litteratur från andra områden, exempelvis ledarskap (Romanowska, 2014) eller hållbarhet (Douglas & Fremantle, 2024).

Detta särskilda angreppssätt är också något som behöver tränas på i fredstid för att kunna utgöra ett verkligt verktyg då det gäller. Alltså är den fysiska infrastrukturen så som kulturhus eller folkbibliotek centrala och så tycks många resonera (DIK, 2025)

Uppsatsens bidrag

Detta arbete kan förhoppningsvis bidra till en fördjupad och breddad diskussion kring den levande kulturen som central för försvarsvilja men också för att belysa och lyfta den levande kulturens unika bidrag, angreppssätt, kompetens och metod för samhällsutveckling.

Förslag till vidare forskning

På detta utrymme och med tillgängligt material kan uppsatsens frågeställning inte fullt ut besvaras, många centrala frågeställningar återstår och behöver beforskas vidare. Jag har

försökt att sammanfatta några funderingar som uppkommit i arbetet med denna uppsats och som kan utvecklas.

Kulturen är central för människors förmåga att spänna upp tankerymden...

...och därigenom föreställa sig framtidsbilder. Det önskvärda, det icke-önskvärda eller konsekvenserna av att mista det vi har. Detta är centralt för individens försvarsvilja för vilken det är centralt att kunna föreställa sig vad det är som är hotat och om det är värt att försvara?

Exemplet Ukraina visar på ett stort mått av försvarsvilja. Ett annat sätt att uttrycka det är att ukrainarna tydligt kan *föreställa sig* vad som är hotat (också eftersom detta är och under en längre tid har varit hotat) och hur den verkligheten kan se ut och att de är "...beredda till stora uppoffringar för att skydda sin nation mot detta" (I: 02). Kulturens unika förmåga till gestaltning bör utforskas vidare i relation till försvarsvilja och totalförsvar samt för påfrestande samhällsutmaningar.

Kulturens förhållningssätt att allt är möjligt...

...skapar möjligheter mentalt såväl som för konkret problemlösning.

Att ställa upp för många regler eller krav på den levande kulturen riskerar sudda ut det som är kultur. Det förhållningssätt som utgör grunden för den levande kulturen: det utforskande arbetssättet som syftar till att reflektera över våra liv och vår samtid, att få oss att se oss själva och våra liv i ett annat ljus eller bara att få oss att känna, bygger på att allt är möjligt.

Medan vetenskapen syftar till att *identifiera det generella*, letar kulturen (konsten) efter det *partikulära*. Vetenskapen präglas tydligt av regelverk (metoder, teori och formalia) medan kulturen på ett sätt präglas av frånvaron av densamma: en konstnär definierar själv vad som är ett konstverk och hur det ska utföras. Dessa två förhållningssätt kan på ett plan uppfattas representera ytterligheterna. Avsaknaden av förmågan att spänna ut tankerymden kan inför

hot och i påfrestande lägen vara katastrofal. Inlevelse med en antagonists sätt att tänka kan leda in på kreativa sätt till motstånd. Innehåller kulturen en ”metod” för problemlösning och en öppenhet som kan vara särskilt värdefull vid kris och krig?

Kulturen kan per definition inte beforskas på detta sätt

Avslutningsvis behöver vi utöver det informanterna tydligt pekat på när det gäller de fina gränserna mellan kulturens fria roll, instrumentalisering och propaganda också fortsätta att vetenskapligt fundera över politikens roll när det gäller kulturen och försvarsviljan. En slutsats som skulle kunna läsas ut ur materialet är att politiken *inte kan* prioritera kulturen.

Med detta avses såväl praktiska förutsättningar som att vi vet för lite om kulturens eventuella roll när det gäller försvarsvilja. Vi vet också för lite om vad som händer om vi *inte* har kultur. En informant (I: 11) resonerar kring detta med vad kulturen faktiskt innebär

”...så här, att om vi tar bort saltet ur brödet, hur smakar det då? Om vi tar bort kultur? Vad skulle det innebära? För att om man tar bort finansieringen till räddningskåren, alltså inga brandbilar åker ut, om vi inte har någon el eller om alla kor dör och det inte finns mjölk... det går att föreställa sig. Men att ta bort kulturen? Det är först när man börjar tänka så. Vad betyder det för samhället, vad betyder det för sammanhållningen?”

Vidare kan och bör vi fundera vidare kring om den levande kulturen är för diffus för beslutsfattare i relation till betydligt mer konkreta saker. En informant lyfter vikten av att diskutera resurssättning som den stora utmaningen framöver (I: 13).

”Min erfarenhet, från politiken generellt, är ju att det kan vara ganska enkelt att bli ense om målsättningarna. De är inte så konkreta om de ligger en bit fram i tiden eller är rent generella. Men sen när man väl ska konkurrera, när man ska resurssätta, då

finns inte den viljan där. Då är det roligare med vapen och ammunition eller sänkta skatter eller vad det nu var. Eller bara lättare”.

Så om kulturen måste stå fri för att kunna utnyttja sin fulla potential och inte riskera utgöra propaganda så är den kanske ett för osäkert kort för politikens beslutsfattare? Behöver vi kunna mäta (och väga) kulturens funktion på ett tydligare sätt för att kunna tillföra resurser? Eller *kan vi faktiskt inte* och *ska inte heller* veta specifikt om kulturen ska bidra till försvarsvilja? Går ämnet kanske inte att beforska på detta sätt?

Eller är det informanterna säger egentligen är att politiken *måste* prioritera kulturen?

Flertalet informanter lyfter att en stark kultursektor inte kan byggas upp under pågående kris eller brinnande krig (I:12).

Ytterligare ett citat: ”Om vi nu satsar på försvaret så måste vi satsa på kulturen och forskningen i samma mån. För att både är liksom sett, alltså det är olika sidor av hur vi försvarar vår demokrati” (I:8). Detta är frågor som fortsatt behöver undersökas.

Avrundning och slutsatser

Kulturen skulle kunna vara särskilt viktig för försvarsviljan eftersom den inte bara förmedlar information utan skapar gemensamma referensramar, återkommande mötesplatser och symboliska uttryck som berör människor att orientera sina liv kring. Kulturen kan därmed bidra till starka relationer och ömsesidig tillit där individens känsla av gemenskap i de sociala strukturerna gör gemenskapen bestående. Kultur blir alltså inte ett sidospår i totalförsvaret utan en del av den sociala infrastruktur som gör försvarsvilja möjlig.

Skulle kulturen vara det enda sättet som detta kan fungera på? Nej, föreningslivets studiecirklar eller det akademiska samtalet skulle exempelvis kunna fungera bra för att bygga kompetensen för framtidsstudier eller utgöra organisatoriska strukturer att luta sig mot, men för den djupare förståelsen av oss människor, våra känsloliv och drivkrafter, så kan kulturen

ändå kunna anses inta en särställning. Att se på kulturen som den grundläggande förutsättningen för utövandet av demokrati är en ingång till detta. Och vidare om vi tror oss förstå att den levande kulturen kan få oss i gungning för förändring och utveckling.

Vi behöver vara fortsatt ödmjuka inför allt det som vi fortsatt inte vet om kulturens roll för människor och samhällen i kris och krig, men vi kan nog vara säkra på att ett samhälle som stärker och utökar kulturens utrymme har en potential. Den levande kulturens unika bidrag som angreppssätt, kompetens och metod blir ytterligare ett verktyg för samhällsutveckling i tider då vår värld så som vi känt den utmanas i många dimensioner. Kanske kan det också stärka vår försvarsvilja?

Referenser

- Abazović, D. (2019). Theater of war. I *Kunst og konflikt* (s. 91–105). Universitetsforlaget.
<https://doi.org/10.18261/9788215032344-2019-4>
- Alvinus, A., Borglund, A., & Larsson, G. (2023). *Tematisk analys: Din handbok till fascinerande vetenskap* (1:2). Studentlitteratur.
- Asp, V. (2025). *Vi har det i oss. Människors incitament till försvarsvilja och motståndskraft*. Försvarshögskolan.
- Baard, P., Bock-Jaanivald, L., Johansson, P., McWilliams, A., & Reinke, E. (2026). *Den fria konsten i kris och krig – Att upprätthålla konstnärlig frihet och tillgång till levande kultur i Sverige under kris och krig* (FOI-R--5813--SE).
<https://www.foi.se/rapporter/rapportsammanfattning.html?reportNo=FOI-R--5813--SE>
- Bergman, D. (2023). Stridens psykologi – att utsätta sig för dödlig fara. I J. Deschamps-Berger & P. Oksanen (Red.), *Ryska krigsskepp, dra åt helvete!* (s. 95–103). Fri tanke.
- Bergman, P. (2024). *Health promoting potential of Arts on prescription: Studies of people on sick leave for common mental disorders and/or non-specific musculoskeletal pain*. Jönköping University, School of Health and Welfare.
- Braun, V., & Clarke, V. (2022). *Thematic analysis: A practical guide* (1st edition.). SAGE Publications Ltd.
- Böhnisch, S., & Eidsaa, R. M. (2019). Innledning. I S. Böhnisch & R. M. Eidsaa (Red.), *Kunst og konflikt* (s. 11–25). Universitetsforlaget.
<https://doi.org/10.18261/9788215032344-2019-0>
- Carlsen, H. (2026). Long-term thinking in geopolitical analysis and sustainability: A comparative reading. I B.-O. Linnér, T. Bennich, & H. Carlsen (Red.), *Handbook on*

the Geopolitics of Sustainability. Edward Elgar Publishing Limited.

<https://doi.org/10.4337/9781035342549.00041>

Deschamps-Berger, J., & Oksanen, P. (Red.). (2023). *Ryska krigsskepp, dra åt helvete!: En liten bok om försvarsvilja*. Fri tanke.

DIK. (2025). *Kulturen—Måltavla och motståndskraft* (DIK 2025:4).

Douglas, A., & Fremantle, C. (2024). *Thinking with the Harrisons*. Leuven University Press.

<https://doi.org/10.11116/9789461665744>

Folkhälsomyndigheten. (2024). *Kulturens betydelse för hälsa och välbefinnande—En sammanfattning av en kartläggande litteraturöversikt* (No. 24010; 24010).

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/k/kulturens-betydelse-for-halsa-och-valbefinnande-/>

Försvarsberedningen. (2017). *Motståndskraft Inriktningen av totalförsvaret och utformningen av det civila försvaret 2021–2025* (Ds 2017:66). Regeringen.

<https://regeringen.se/rattsliga-dokument/departementsserien-och-promemorior/2017/12/ds-201766/>

Försvarsberedningen. (2023). *Kraftsamling: Inriktningen av totalförsvaret och utformningen av det civila försvaret* (Ds 2023:34). Regeringen.

Försvarsberedningen. (2024). *Stärkt försvarsförmåga: Sverige som allierad* (Ds 2024:6).

Regeringen.

Försvarshögskolan. (u.å.). *Vägledning om AI*. www.fhs.se. Hämtad 05 juni 2026, från

<https://www.fhs.se/studentportalen/studera/rattigheter-och-ansvar/vagledning-om-ai.html>

Försvarsmakten. (2025, september 29). *Totalförsvaret*. www.forsvarsmakten.se.

<https://www.forsvarsmakten.se/om-forsvarsmakten/forsvaret-av-sverige/uppdrag-och-verksamhet/totalforsvaret/>

- Ghosh, A. (2016). *The great derangement: Climate change and the unthinkable*. The University of Chicago Press.
- Hooker, C., Kennedy-Borissow, A., Beaumont, N., & Galet-Lalande, I. (2026). How arts and cultural activities can reduce disaster risk and improve recovery outcomes: An interdisciplinary scoping review with thematic synthesis. *Progress in Disaster Science*, 29. <https://findanexpert.unimelb.edu.au/scholarlywork/2291648-how-arts-and-cultural-activities-can-reduce-disaster-risk-and-improve-recovery-outcomes--an-interdisciplinary-scoping-review-with-thematic-synthesis>
- Jacobsen, D. I., Andersson, S., & Holmberg, J. (2024). *Hur genomför man undersökningar?: Introduktion till samhällsvetenskapliga metoder* (Tredje upplagan). Studentlitteratur.
- Jonsson, S. (2023). *Den otyglade skönheten: 5 saker konsten vet om demokratin*. Norstedts.
- Karlsson, I., Karlsson Häikiö, T., Malm, M., & Ördén, H. (2026). *Bildkunnighet och beredskap*. Myndigheten för psykologiskt försvar.
<https://mpf.se/publikationer/publikationer/2026-01-14-bildkunnighet-och-beredskap>
- Karolinska institutet. (u.å.). *Den kulturella hjärnan*. Den Kulturella Hjärnan. Hämtad 15 juli 2026, från <https://www.kulturellahjarnan.se/sv/hem/>
- Low Manting, C. (2025). *Tuning the Brain: How Music Sharpens Attention in a Noisy World—KI PLAY*. Karolinska Institutet. <https://play.ki.se>.
https://play.ki.se/media/t/0_j9t5dzvy
- Mack, M. (2012). *How literature changes the way we think* (1:a uppl.). Continuum.
<https://doi.org/10.5040/9781472542465>
- MCF. (u.å.). *Överdirektör Anna Starbrink tar hem erfarenheter om kultur i krig*. www.mcf.se.
Hämtad 25 juni 2026, från
<https://www.mcf.se/sv/aktuellt/nyheter/2026/juni/overdirektoren-tar-hem-erfarenheter-om-kultur-i-krig/>

MCF. (2026). *Totalförsvaret – hela Sverige tillsammans* (No. MCF0043).

McWilliams, A. (2025). *Konstens roll i krig* (FOI Memo 8882; Memo). FOI.

<https://www.foi.se/rapporter/rapportsammanfattning.html?reportNo=FOI%20Memo%208882>

McWilliams, A., & Olsson, S. (2025). *Konst och krig – Konstuttryck i Ukraina sedan den 24 februari 2022* (FOI-R--5761--SE; s. 49). FOI.

<https://www.foi.se/rapporter/rapportsammanfattning.html?reportNo=FOI-R--5761--SE>

MPF. (u.å.). *Försvarsvilja* [Text]. www.mpf.se. Hämtad 22 augusti 2026, från

<https://mpf.se/kunskap-och-stod/temabibliotek/forsvarsvilja>

MPF. (2025). *Försvarsvilja*. <https://mpf.se/publikationer/publikationer/2026-01-16-forsvarsvilja>

MSB. (2022). *Civilt försvar mot 2030 - ett totalförsvar i balans: Slutredovisning av*

regeringsuppdrag (Ju2022/01209/SSK). <https://www.mcf.se/sv/publikationer/civilt-forsvar-mot-2030---ett-totalforsvar-i-balans--slutredovisning-av-regeringsuppdrag-ju202201209ssk/>

Nature. (2021). Collaborations with artists go beyond communicating the science. *Nature*, 590(7847), 528–528. <https://doi.org/10.1038/d41586-021-00469-2>

Nordiska ministerrådet för kultur. (2024). *Nordic-Baltic ministerial declaration on the role of culture and cultural heritage for democratic and resilient societies*. Nordiska ministerrådet för kultur (MR-K). [Www.Norden.Org](http://www.Norden.Org).

<https://www.norden.org/en/declaration/role-culture-and-cultural-heritage-democratic-and-resilient-societies>

Regeringen. (2023, december 7). *Totalförsvar* [Text]. Regeringen. www.regeringen.se.

<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/totalforsvar/>

Regeringen. (2024a). *Totalförsvaret 2025-2030* (Prop. 2024/25:34).

Regeringen. (2024b, april 3). *Sveriges och Natos historia* [Text]. Regeringen.

[www.regeringen.se. https://www.regeringen.se/regeringens-politik/sverige-i-nato/sveriges-och-natos-historia/](https://www.regeringen.se/regeringens-politik/sverige-i-nato/sveriges-och-natos-historia/)

Regeringen. (2025, januari 10). *Ökad takt i upprustningen av det militära försvaret* [Text].

Regeringen. [www.regeringen.se. https://www.regeringen.se/regeringens-politik/totalforsvar/okad-takt-i-upprustningen-av-det-militara-forsvaret/](https://www.regeringen.se/regeringens-politik/totalforsvar/okad-takt-i-upprustningen-av-det-militara-forsvaret/)

Regeringskansliet, R. och. (2024, april 26). *Stärkt försvarsförmåga* [Text]. Regeringen och

Regeringskansliet. Regeringskansliet. <https://regeringen.se/rattsliga-dokument/departementsserien-och-promemorior/2024/04/ds-20246/>

Region Skåne. (2023). *Hela människan, hela livet. Region Skånes strategi för kultur och hälsa.*

https://utveckling.skane.se/siteassets/publikationer/strategi_kultur_och_halsa_hela_manniskan_hela_livet.pdf

Riksdagen. (2026, maj 21). *Kulturutskottets och försvarsutskottets öppna sammanträde om*

kulturens roll i kris och krig [Video recording]. https://www.riksdagen.se/sv/webb-tv/video/oppet-sammantrade/kulturutskottets-och-forsvarsutskottets-oppna_hdc220260521st1/

Rokem, F. (2002). [Rev. of *Review of Theatrical Performance during the Holocaust: Texts,*

Documents, Memoirs, by R. Rovit & A. Goldfarb]. *Theatre Journal*, 54(2), 331–331.

Romanowska, J. (2014). *Improving leadership through the power of words and music* [Thesis,

Karolinska Institutet].

https://openarchive.ki.se/articles/thesis/Improving_leadership_through_the_power_of_words_and_music/26909431/1

Silm, K., Truusa, T.-T., Torpan, S., & Kasearu, K. (2026). Resilience and Will to Defend:

Foundation of National Security in Small States. I R. Smaliukiene, D. Schultz, & V.

- Giedraityte (Red.), *Democratic Resilience in the Baltics, Vol. 2: Societal Resilience as a Defensive Power* (s. 51–67). Springer Nature Switzerland.
https://doi.org/10.1007/978-3-032-10146-4_3
- Spooner, H. (2026). Creative Resilience: The Role of the Arts and Creative Arts Therapies in Disaster Preparedness, Response and Recovery. *Prehospital and Disaster Medicine*, 41(S1), s290–s291. <https://doi.org/10.1017/S1049023X26108656>
- Sundberg, R., & Gustavsson, G. (2026). Defending the national identity: Exploring the links between a multidimensional national identity concept and the willingness to defend one's country. *European Security*, 35(2), 233–253.
<https://doi.org/10.1080/09662839.2025.2540091>
- Sveriges Radio. (2026, mars 23). Norrbotten inför kultur på recept från vården [Broadcast]. I *Kulturnytt*. <https://www.sverigesradio.se/artikel/norrbotten-infor-kultur-pa-recept-fran-varden>
- The Leader's Playlist*. (u.å.). The Leaders Playlist by Susan Drumm. Hämtad 28 maj 2026, från <https://theleadersplaylistbook.com/>
- Tucker, S., & Vincent, K. (2025). The Power of Music: Connecting Leadership Developmental Theory to Modern Icons Beyoncé and Taylor Swift. *New Directions for Student Leadership*, 2025(185), 17–23. <https://doi.org/10.1002/yd.20649>
- Ukraine Artistic Meetings. (2026, mars 18). *UKRAINE ARTISTIC MEETINGS* [Video recording]. Kulturhuset Stadsteatern. <https://www.youtube.com/watch?v=vD-x5H5Icq0>
- Wedebbrand, C., & Jonsson, D. K. (2021). *Försvarsvilja i teori och praktik. Om försvarsviljans betydelse—Totalförsvarets forskningsinstitut—FOI*.
<https://www.foi.se/rapporter/rapportsammanfattning.html?reportNo=FOI-R--5155--SE>
- Whisper Web*. (u.å.). Hämtad 21 augusti 2026, från <https://kb-whisper.mesu.re/>

Bilaga – Korrespondens med informanter samt intervjuguide

Brev skickat i förväg

Hej NN!

Snart ses vi för en intervju och här kommer några rader för dig att läsa igenom i förväg om du vill och har möjlighet för att förbereda dig. Hinner du inte läsa detta innan så går vi igenom det tillsammans då vi ses.

Syftet med min studie är alltså att utforska vikten av den levande kulturens roll och betydelse för totalförsvaret.

Erfarenheter från kris och krig visar att levande kultur och utövade kulturuttryck så som öppna och tillgängliga scener för musik eller teater, tillgång till litteratur eller öppna kulturinstitutioner har varit viktiga i händelse av krig. Sambanden är komplexa men något som nämns i litteraturen är dels att det skapar en känsla av normalitet och att kulturutövande kan fungera som "vila", men också att det kan hjälpa till att bearbeta upplevelser och trauman och då snarast fylla en funktion av "rehabilitering" eller terapi. Ytterligare en sak som ofta nämns är att levande kultur används för att mobilisera sammanhållning och försvarsvilja. Det finns studier från bland annat Andra världskriget, Balkankriget samt nu senast under pågående krig mot Ukraina, som visar på hur utövad kultur kan stärka motståndskraft och sammanhållning. Men kan denna kulturella förmåga medvetet stärkas i förväg för att öka försvarsviljan och göra ett samhälle bättre rustat att hantera kris och krig?

Jag kommer att utgå från intervjuer med högt uppsatta personer från olika samhällssektorer med beröring på kultur och försvar som jag uppfattar som centrala för denna

diskussion, antingen i form av ett förtroendeuppdrag eller via sitt ämbete. Ytterligare några har aktivt deltagit och varit drivande i debatt och dialog specifikt kring dessa frågor.

Valet att använda intervjuer för min studie grundar sig i att fältet i en svensk, nutida, kontext är nytt och att det därför finns få texter att analysera.

Urvalet av personer kompletterar och stöttar varandras perspektiv och syftar till en fördjupad förståelse.

Intervjuerna kommer att analyseras tematiskt och enskilda utsagor kommer inte i texten att kunna härledas till enskilda individer eller funktioner.

Är det ok för dig att jag spelar in vårt samtal? Jag kommer isåfall endast att förvara ljudfiler säkert och lokalt på min dator. Inspelningen raderas då min uppsats är godkänd av institutionen för Ledarskap och ledning vid Försvarshögskolan? Jag tar med mig en blankett att fylla i när vi ses.

Det går jättebra för min del att komplettera vårt samtal muntligen eller skriftligt om du i efterhand kommer på något som du gärna hade velat få sagt. Jag kommer då att spela in även det samtalet för att säkra att jag uppfattat dina formuleringar rätt.

Återigen stort tack för din tid - det ska bli spännande att få tala med dig om de här frågorna!

Vänliga hälsningar, Hanna Zetterberg, masterstuderande vid Försvarshögskolan,
Institutionen för ledarskap och ledning

info@hannazetterberg.se, 0733 - 60 78 00

Inledning vid intervjutillfället

Tack för din tid och möjligheten att få prata med dig om detta viktiga område!

Jag läser alltså vi Försvarshögskolans masterutbildning Ledarskap och ledning, denna uppsats motsvarar en termin.

Min masteruppsats undersöker om levande kultur kan motivera till försvarsvilja och också om det är möjligt att stärka ett lands kulturella förmåga i förväg som del av vår beredskap och totalförsvaret för kris och krig. Erfarenheter från krig visar att kultur kan hjälpa till att skapa normalitet, bearbeta händelser och trauman men också bidra till försvarsvilja och motstånd, men såvitt jag kan se vet vi lite om möjligheten till att stötta kulturen som förebyggande beredskapsarbete. Här verkar det finnas ett vetenskapligt glapp, särskilt i en svensk kontext. Det är detta som jag gärna diskuterar med dig om!

Jag definierar levande/utövade kulturuttryck så som kollektiva estetiska uttryck som bedrivs vid öppna och tillgängliga scener för konst så som musik eller teater, tillgång till litteratsamtal eller öppna kulturinstitutioner. För att avgränsa så utesluter jag sport-aktiviteter, utövande av religion så som i firande av högtider samt bredare kulturella uttryck så som mat. Jag kommer för enkelhetens skull idag att benämna denna definition och avgränsning som kultur. Detta återkommer i frågorna nedan.

Jag kommer att göra en litteraturstudie och analys mot ledarskapsteorier om motivation men också använda mig av sociologiska teorier om individens behov av att höra samman med en grupp (samhället). Dagens frågor handlar om vår beredskap, totalförsvaret, kulturens roll och hur kultur kan motivera människors försvarsvilja och därmed kunna ingå som en del i vår beredskap för kris och krig.

Allt är anonymt och citatbaserat.

Har du några frågor innan vi börjar?

Intervjuguide

Personliga och inledande frågor

Berätta lite om dig själv och din bakgrund och varför du hamnat på den här positionen?

Jag tänkte faktiskt börja med några frågor om kultur och dig själv:

Vad tar du själv del av för kultur allra helst?

Utövar du själv någon kultur eller har du gjort det tidigare i ditt liv?

(Dansat, sjungit i kör, spelat teater...)

När konsumerade du senast kultur?

(var på teater/konsert/utställning/sjöng i kör...lyssnade på musik)

Vad tror du att kultur betyder för dig i ditt liv?

Levande kultur som begrepp

Jag har försökt att inrikta och avgränsa min studie till det jag kallar levande kultur, men fältet är spretigt och många olika begrepp används.

En snabb genomgång av de svenska ”officiella” dokumenten ger vid handen att följande begrepp används utan att tydligt definiera vad de innebär:

levande kultur, utövande kultur, samtida kultur,
aktiva kulturlivet, beredskapskultur eller bara kultur.

FOI i sin rapport ”Konst och krig” förklarar att: I en snävare bemärkelse kan kultur jämföras med olika konstformer som dans, teater, bildkonst och litteratur. Det är så begreppet ska förstås i den här studiens kontext – fokus är på konst.

Har du några tankar om det?

Är det bättre att använda något annat begrepp, varför?

Är definitionen bra?

Går det att avgränsa?

Vad har jag missat?

Försvarsvilja som begrepp

Hur ser du på begreppet försvarsvilja?

Är det relevant?

Hur definierar du försvarsvilja?

Används begreppet försvarsvilja på rätt sätt i debatten tycker du?

Kunskap om kulturens roll för totalförsvaret

Vilken betydelse anser du att kultur har i ett samhälle i kris eller krig?

(Normalitet

Bearbeta trauma

Mobilisera försvarsvilja... Finns det ytterligare?)

Finns det exempel, historiska eller samtida, som påverkar hur du ser på det?

Hur skulle du beskriva den kunskap och medvetenhet som finns i dag, inom din sektor, om kulturens möjliga roll i kris och krig?

Finns det stora kunskapsluckor, och i så fall var?

Policy och officiella dokument

Känner du till några policydokument, strategier eller politiska diskussioner där kultur kopplas till totalförsvaret eller krisberedskap?

(Försvarsberedningen, Totalförsvarspropositionen)

Hur upplever du att kulturens roll beskrivs där?

(central, perifer, symbolisk?)

Vad betyder den typen av skrivningar eller uttalanden för ditt arbete och din organisation?

Den egna organisationen

Hur ser ert (organisationens) arbete med detta ut?

Har du reflekterat över andra aktörers arbete med kultur som en del av beredskapen för ett resilient samhälle (i bred mening)

Har du några inspirerande exempel?

Finns det några saker din organisation inte bör eller kan göra?

Kultur som beredskap

Hur skulle en kulturell beredskap kunna se ut i Sverige?

(konkreta idéer på aktörer, strukturer eller åtgärder?)

Vilka risker ser du med att koppla kultur till beredskap (t.ex. instrumentalisering, frihet)?

Personligt om levande kultur och beredskap

Min huvudfråga är: Kan kulturen stärkas i fredstid för att utgöra en del av ett lands beredskap för kris och krig? Vad är ditt spontana svar?

Tror du att vi skulle kunna bygga upp en kulturell kapacitet som kan fungera som motståndskraft i händelse av kris eller krig?

Hur skulle den kunna se ut isåfall?

Avslutande frågor

Finns det något du skulle vilja lägga till? Något vi missat?

Vem mer bör jag intervjua?

Är det något jag borde fokusera tydligare på för studiens räkning?

Tack för din tid! Kommer du på något du vill komplettera med så tveka inte att höra av dig!